

Spørsmål til Skole-Norge høsten 2010

Resultater og analyser fra Utdanningsdirektoratets
spørreundersøkelse blant skoler og skoleeiere

Nils Vibe

Rapport 40/2010

NIFU

Spørsmål til Skole-Norge høsten 2010

Resultater og analyser fra Utdanningsdirektoratets
spørreundersøkelse blant skoler og skoleeiere

Nils Vibe

Rapport 40/2010

Rapport nr. Rapport 40/2010

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Adresse Postboks 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo, Wergelandsveien 7, NO-0167 Oslo

Oppdragsgiver Utdanningsdirektoratet
Adresse Postboks 9359 Grønland, NO-0135 Oslo

Trykk Linkgrafisk

ISBN 978-82-7218-726-1
ISSN 1892-2597

www.nifu.no

Forord

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) har inngått en treårig rammeavtale med Utdanningsdirektoratet om å gjennomføre halvårlige spørreundersøkelser rettet mot skoler og skoleeiere. Undersøkelsen tilsvare det som ellers er kjent som Utdanningsdirektoratets ”spørringer”. For å lette belastningen på skolesektoren gjennomføres spørringene som utvalgsundersøkelser slik at hver enkelt skole og kommune spørres med intervaller på ett og et halvt år. Temaene for de enkelte undersøkelsene avtales fra gang til gang og skal dekke Utdanningsdirektoratets kunnskapsbehov til enhver tid. Resultatene fra undersøkelsene skal offentliggjøres i NIFUs ordinære rapportserie og foreligge nedlastbare i PDF-format på Utdanningsdirektoratets og NIFUs hjemmesider. NIFU har adgang til å bruke de innsamlede data i sine egne forskningsprosjekter.

I spørringen høsten 2010 inngår fire respondentgrupper er spurt om i alt 10 ulike temaer. Denne rapporten er i første rekke en tabellrapport der det bare i liten grad har vært rom for mer inngående analyser av det foreliggende materialet. Rapporten inneholder til sammen 71 tabeller og 11 figurer.

Prosjektleder for Utdanningsdirektoratets spørringer er Eifred Markussen, mens Nils Vibe har hatt det praktiske ansvaret for gjennomføringen av undersøkelsene og skrevet rapporten. Erica Waagene har hatt ansvaret for å utarbeide de elektroniske spørreskjemaene. Elisabeth Hovdhaugen og Eifred Markussen har kvalitetssikret rapporten.

Vi takker 608 grunnskoler, 105 videregående skoler, 19 fylker og 117 kommuner, som har brukt tid på å besvare undersøkelsen, i konkurranse med mange andre viktige gjøremål.

Oslo, desember 2010

Sveinung Skule
direktør

Vibeke Opheim
forskningsleder

Innhold

1	Innledning	7
2	Beskrivelse av utvalgene og gjennomføring.....	8
2.1	Hovedprinsipp for utvalgsdesign.....	8
2.2	Kommuneutvalget høsten 2010.....	8
2.2.1	78 prosent godkjente svar	8
2.3	Grunnskoleutvalget høsten 2010.....	10
2.3.1	62 prosent godkjente svar	10
2.4	Utvalget av videregående skoler høsten 2010.....	12
2.4.1	73 prosent godkjente svar	12
2.5	Gjennomføring av undersøkelsene.....	14
3	Skoleledelse og kompetanse	16
3.1	Tilfredshet med ulike forhold ved skolen.....	16
3.2	Rektors utdanning.....	19
3.3	Pedagogisk ledelse	20
3.4	Skoleeiers kompetanse	22
3.5	Oppsummering	26
4	Nivådifferensiering i opplæringen	27
4.1	61 prosent praktiserer nivådifferensiering.....	27
4.2	Økende differensiering etter trinn i grunnskolen	27
4.3	Det nivådifferensieres mest i matematikk.....	29
4.4	Oppsummering	30
5	Forebyggende programmer om problematferd.....	31
5.1	Omfang av bruk.....	31
5.2	Skolenes bruk av programmer.....	33
5.3	Skoleeiers opplysninger om skolenes bruk av programmer.....	35
5.4	Skolenes motiver for valg av program	36
5.5	Skoleeierne om skolenes motiver for valg av program.....	41
5.6	Begrunnelser for ikke å ta i bruk forebyggende program	42
5.7	Andre grunner til ikke å bruke program.....	43
5.7.1	Skolenes begrunnelser. Tabell 5.9	43
5.7.2	Skoleeierne begrunnelser. Tabell 5.10	44
5.8	Oppsummering	44
6	Vurdering	46
6.1	Elevenes innsats som grunnlag for vurdering	46
6.2	Vurderingspraksis.....	47
6.3	Skoleeiers og skoleledelsens bidrag.....	51

6.4 Oppsummering	53
7 Fravær blant lærere og vikarbruk i grunnskolen	54
7.1 Mangelfulle opplysninger.....	54
7.2 Hovedtall for fravær	55
7.3 Fravær på tvers av grupper	56
7.4 Inndekking for fravær etter grupper	57
7.5 Oppsummering	58
8 Fravær blant elevene i grunnskolen	60
8.1 Datamaterialet	60
8.2 Fullstendig fravær.....	60
8.3 Strøfravær.....	62
8.4 Kortere permisjoner.....	63
8.5 Lengre permisjoner.....	64
8.6 Oppsummering	65
9 Støttmateriell for svømmeopplæring	67
9.1 Kjennskap til støttemateriellet.....	67
9.2 Vurdering og bruk av støttemateriellet.....	67
9.3 Oppsummering	68
10 Opplæring for voksne.....	69
10.1Tilbud om opplæring til voksne	69
10.2Avdekking av behov og rådgivningstjeneste.....	70
10.3Oppsummering	71

1 Innledning

Utdanningsdirektoratet har gjennom flere år selv gjennomført spørreundersøkelser knyttet til ulike temaer blant skoler og skoleeiere. Høsten 2008 ble det besluttet å sette denne virksomheten ut til et profesjonelt fagmiljø med kompetanse på å gjennomføre representative spørreundersøkelser og på å analysere resultater fra slike undersøkelser. Utdanningsdirektoratet lyste på bakgrunn av dette ut konkurranse om en treårig rammeavtale for gjennomføring av spørringene og inngikk etter forhandlinger kontrakt med NIFU om en slik avtale for perioden 2009 - 2011. Avtalen innebærer at det skal gjennomføres spørreundersøkelser to ganger i året, med feltarbeidet fortrinnsvis lagt til mars og oktober. Feltarbeidsperioden for undersøkelsen høsten 2010, som er den fjerde av seks planlagte undersøkelser, var fra 30. september til 3. november.

Undersøkelsen for høsten 2010 har fire målgrupper, nemlig grunnskoler, videregående skoler, kommuner og fylker. Den kan deles inn i 10 temaer, hvorav 8 har fått hvert sitt kapittel i denne rapporten. Tabell 1.1 viser temaene og målgruppene.

Tabell 1.1: Temaer og målgrupper i Utdanningsdirektoratets spørringer høsten 2010

Tema	Videregående			
	Grunnskole	skole	Kommune	Fylke
Skoleledelse og skoleleders kompetanse	X	X		
Forebyggende programmer om problematferd	X	X	X	X
Vurdering	X	X	X	X
Nivådifferensiering i opplæringen	X	X		
Erfaringer med støttemateriell for svømme- og livredningsopplæring	X			
Fravær blant lærere og vikarbruk	X			
Gyldig og ugyldig fravær blant elevene	X	X	X	X
Voksnes rett til opplæring			X	X
Kommunenes styring av skolesektoren	X		X	
Entreprenørskap i utdanningen	X	X		

Temaet kommunenes styring av skolesektoren blir ikke dokumentert i denne rapporten. Innsamling av data er gjort for Senter for økonomisk forskning (SØF) ved professor Hans Bonesrønning, som utfører et prosjekt på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Temaet Entreprenørskap i Utdanningen blir heller ikke dokumentert i denne rapporten. Datainnsamling er gjort på vegne av NIFU og Østlandsforskning, som utfører et prosjekt om dette temaet for Utdanningsdirektoratet.

2 Beskrivelse av utvalgene og gjennomføring

2.1 Hovedprinsipp for utvalgsdesign

For å redusere belastningen på sektoren er det lagt til grunn som en forutsetning at Utdanningsdirektoratets spørringer skal være utvalgsundersøkelser. Spørringene er halvårlige, og det er laget tre sammenliknbare utvalg slik at skoler og skoleeiere ikke skal kontaktes oftere enn hver 18. måned. Unntaket fra dette er *fylkene*, der alle 19 fylker er med i alle spørringer. Alle 19 fylker har besvart undersøkelsen høsten 2010, men fra et av fylkene var besvarelsen svært mangelfull.

De videregående skolene er fordelt på tre utvalg med ca. en tredjedel av skolene fra hvert fylke i hvert av utvalgene. Det er laget tre sammenliknbare *kommuneutvalg*, og de 431 kommunene¹ er fordelt på disse utvalgene. *Grunnskoleutvalgene* er laget på tilsvarende måte, slik at grunnskolene i hvert enkelt utvalg kommer fra kommunene i det samme utvalget. For 10 større kommuner² har vi imidlertid gjort et unntak. Disse er i likhet med fylkene med i alle tre utvalg, mens skolene i disse kommunene er fordelt på de tre utvalgene med en tredjedel i hvert utvalg.

Kommunene og de videregående skolene er i utgangspunktet ikke trukket tilfeldig, men fordelt på utvalgene innenfor fylkene etter kriterier som størrelse, geografi, kommunetype og skoletype. Der det har vært mulig å velge mellom flere kommuner eller videregående skoler som tilfredsstillende de samme kriteriene, er det trukket tilfeldig. I praksis har slik tilfeldig trekking bare vært aktuelt i fylker med særlig mange små kommuner eller mange videregående skoler. I de ti større kommunene som er med hver gang, men der bare en tredjedel av skolene er med, er utvalget av skoler trukket tilfeldig.

2.2 Kommuneutvalget høsten 2010

2.2.1 78 prosent godkjente svar

Tabell 2.1 viser hvordan kommuneutvalget var sammensatt fylkesvis og hva slags svarprosent som ble oppnådd. Svarprosentene beregnes her på basis av hvor mange av de besvarelsene vi har mottatt som kan brukes i analysene. De aller fleste av besvarelsene er komplette, men for noen mangler svar på en eller flere av delene av undersøkelsene.

Den samlede svarprosenten ble 78, eller 108 av de 150 kommunene i utvalget. En kommune nektet aktivt, det vil si at det ble gitt beskjed om at den ikke ønsket å være med. 22 kommuner svarte ikke på henvendelsen og åpnet ikke undersøkelsen, selv etter fire påminnelser. Vi har valgt å kalle det for ”passiv nekt”, et fenomen som synes å være ganske utbredt innenfor denne sektoren, særlig blant skolene. I alt 127 kommuner åpnet undersøkelsen, men ti av besvarelsene var så mangelfulle at de ikke kan brukes i analysene.

¹ Svalbard regnes som egen kommune og regnes å tilhøre Troms fylke

² Arendal, Bergen, Bærum, Fredrikstad, Kristiansand, Oslo, Sandnes, Stavanger, Tromsø og Trondheim.

Tabell 2.1: *Populasjon, bruttoutvalg og nettoutvalg av kommuner fordelt etter fylke.*

	Popu- lasjon	Brutto- utvalg	Aktiv nekt	Passiv nekt	Ufull- stendig	Godkjent	Godkjent %
Østfold	18	7	0	3	2	2	29 %
Akershus	22	8	0	1	0	7	88 %
Oslo	1	1	0	0	0	1	100 %
Hedmark	22	6	0	1	0	5	83 %
Oppland	26	9	0	0	0	9	100 %
Buskerud	21	9	0	0	1	8	89 %
Vestfold	14	5	0	2	0	3	60 %
Telemark	18	6	0	1	0	5	83 %
Aust-Agder	15	5	0	0	0	5	100 %
Vest-Agder	15	5	0	1	0	4	80 %
Rogaland	26	9	0	1	0	8	89 %
Hordaland	33	12	0	1	2	9	75 %
Sogn og Fjordane	26	8	0	0	2	6	75 %
Møre og Romsdal	36	13	0	3	0	10	77 %
Sør-Trøndelag	25	9	0	3	0	6	67 %
Nord-Trøndelag	24	8	1	0	1	6	75 %
Nordland	44	15	0	2	1	12	80 %
Troms *	26	10	0	2	1	7	70 %
Finnmark	19	5	0	1	0	4	80 %
Sum	431	150	1	22	10	117	78,0 %
			0,7 %	14,7 %	6,7 %	78,0 %	100,0 %

* Inkludert Svalbard

Svarprosenten er særlig lav i Østfold, slik den også var høsten 2009 og våren 2010. Til gjengjeld har alle kommuner i Oppland og Aust-Agder sluttet opp om undersøkelsen, og Hedmark, Buskerud, Telemark, Vest-Agder, Rogaland og Finnmark mangler bare en kommune på å ha full oppslutning. De øvrige fylkene har mellom 60 og 80 prosent oppslutning.

Tabell 2.2: *Svarprosent for kommuner etter geografi og folketall.*

Svarprosent		Antall innbyggere			
		Under 3000	3000 - 9999	10000 og mer	Alle
Landsdel	Øst-Norge	85 %	67 %	85 %	78 %
	Sør- og Vestlandet	75 %	68 %	100 %	81 %
	Midt- og Nord-Norge	74 %	67 %	88 %	74 %
Alle		77 %	67 %	91 %	78 %

Vi ser av tabell 2.2 at det er en del variasjon i svarprosenten, når vi deler inn utvalget i ni grupper etter geografi og folketall. Variasjonen er imidlertid betydelig mindre enn den var i tilsvarende undersøkelse våren 2010. Svarprosenten varierer fra to av tre blant de mellomstore kommunene, til full oppslutning fra de største kommunene på Sør- og Vestlandet. Veiing etter landsdel og kommunestørrelse viser seg å gi helt marginale effekter på resultatene med dette utvalget. Med hensyn til geografi og folketall, fikk nettoutvalget denne sammensetningen:

Tabell 2.3: Sammensetning av nettoutvalget av kommuner etter geografi og folketall sammenliknet med populasjonen av kommuner (i parentes). Totalprosent.

Landsdel	Folketall i tre grupper			
	Under 3000	3000 til 9999	10.000 og mer	Alle
Oslo og Akershus	0,0 % (0,2)	0,0 % (0,7)	6,8 % (4,4)	6,8 % (5,3)
Østlandet	9,4 % (7,0)	10,3 % (12,3)	7,7 % (8,4)	27,4 % (27,6)
Sør- og Vestlandet	10,3 % (12,5)	11,1 % (15,3)	14,5 % (7,2)	35,9 % (35,0)
Midt- og Nord-Norge	17,1 % (18,1)	6,8 % (9,7)	6,0 % (4,2)	29,9 % (32,0)
Alle	36,8 % (37,8)	28,2 % (38,1)	35,0 % (24,1)	100,0 %

Fordelingen av kommuner på landsdeler er svært god. Vi har imidlertid en tydelig overrepresentasjon av de største kommunene på bekostning av de mellomstore. Dette gjelder særlig på Sør- og Vestlandet. Med tanke på at det er et nettoutvalg på bare 117 kommuner, må representativiteten etter størrelse og geografi likevel kunne sies å være tilfredsstillende. Det viser seg dessuten at skjjevhetene vi har i utvalget ikke har noen betydning for resultatene i undersøkelsen.

2.3 Grunnskoleutvalget høsten 2010

2.3.1 62 prosent godkjente svar

Grunnskoleutvalget for høsten 2010 ble trukket fra en populasjon på i alt 2998 ordinære grunnskoler som er registrert i Grunnskolens informasjonssystem (GSI) for skoleåret 2009-2010. Utvalget bestod av 989 skoler. Av disse ble i alt fem skoler tatt ut av utvalget fordi de viste seg at de ikke var i drift. De var enten lagt ned eller slått sammen med en annen skole. Svarprosenten skal derfor beregnes på basis av 984 skoler. Antallet som aktivt nektet å være med i undersøkelsen er svært lavt, bare fire skoler. Til gjengjeld var det hele 348 skoler som hører til kategorien ”passiv nekt”, ved at de verken besvarte våre i alt fem henvendelser eller åpnet undersøkelsen. Dette er omtrent som forrige undersøkelse, men færre enn for undersøkelsen våren 2009, da 407 skoler unnlot å svare. Ved de første henvendelsene viste det seg at en del av e-postadressene som ble benyttet, inneholdt feil, men dette problemet har blitt stadig mindre fra undersøkelse til undersøkelse.

Når bare en håndfull skoler gir beskjed om at de ikke ønsker å delta, mens flere hundre lar være å besvare henvendelsen, er dette en indikasjon på at henvendelser av denne typen ikke tas særlig alvorlig ved mange skoler, og heller ikke hos mange skoleeiere. Vi ville nok langt ha foretrukket å få et ”nei” framfor ikke å få noe svar i det hele tatt. Da ville dessuten mange skoler og skoleeiere sluppet å motta inntil fire ekstra henvendelser om en undersøkelse som de likevel ikke har tenkt å besvare.

632 skoler var inne på undersøkelsen, mens i alt 608 besvarelser kan godkjennes. Dermed kunne besvarelsene til 61,8 prosent av bruttoutvalget brukes i analysene. Dette er litt lavere enn undersøkelsen høsten 2009, da svarprosenten var 63,1 prosent, men svært mye bedre enn våren 2009, da svarprosenten var på bare 48,4.

Tabell 2.4: Populasjon, bruttoutvalg og nettoutvalg av grunnskoler fordelt etter fylke.

	Popu- lasjon	Brutto- utvalg	Tatt ut av utvalg	Aktiv nekt	Passiv nekt	Ufull- stendig	Godkjent	Godkjent %
Østfold	128	43	0	0	15	0	28	65 %
Akershus	245	80	0	1	24	3	52	65 %
Oslo	135	44	0	0	8	4	32	73 %
Hedmark	136	48	0	0	16	2	30	63 %
Oppland	142	49	0	0	21	3	25	51 %
Buskerud	147	48	0	0	11	2	35	73 %
Vestfold	125	40	1	0	16	0	23	59 %
Telemark	120	38	0	0	17	0	21	55 %
Aust-Agder	70	22	0	0	4	0	18	82 %
Vest-Agder	108	38	1	0	13	1	23	62 %
Rogaland	244	78	1	1	37	0	39	51 %
Hordaland	318	105	0	1	36	3	65	62 %
Sogn og Fjordane	123	43	0	0	12	2	29	67 %
Møre og Romsdal	224	76	1	0	27	0	48	64 %
Sør-Trøndelag	163	53	0	0	17	1	35	66 %
Nord-Trøndelag	113	34	0	0	8	1	25	74 %
Nordland	227	72	0	0	36	1	35	49 %
Troms*	144	49	1	0	18	0	30	63 %
Finnmark	86	29	0	1	12	1	15	52 %
Sum	2998	989	5	4	348	24	608	61,8 %
				0,4 %	35,4 %	2,4 %	61,8 %	100,0 %

*Inkludert Svalbard.

Som for kommuneutvalget ser vi at det er stor variasjon i svarprosent mellom fylkene. Med unntak av Nordland har alle fylker en svarprosent på over 50. Høyest er den i Aust-Agder, Nord-Trøndelag, Oslo og Buskerud. Etter fire runder med spørringer ser det ut til at variasjonen i svarprosent på fylkesnivå virker tilfeldig og har lite med egenskaper ved fylket å gjøre, men at den avhenger av hvilke skoler i fylket som er trukket ut. De eneste unntakene i så måte synes å være Buskerud, som hele tiden har vært blant fylkene med høyest svarprosent og Oslo, som har økt svarprosenten for hver undersøkelse. Ettersom vi denne gangen har benyttet det samme utvalget som våren 2009, er det interessant å sammenlikne svarprosentene fylkesvis med hva vi oppnådde da. Da var den samlede svarprosenten bare 48,2 prosent. De mest iøynefallende forskjellene finner vi for Oslo, Aust-Agder og Akershus, som har økt svarprosentene med henholdsvis 29, 30 og 34 prosentpoeng. Bare ett fylke har lavere svarprosent enn i den første undersøkelsen, nemlig Rogaland der den har falt med et prosentpoeng.

Tabell 2.5: Sammensetning av nettoutvalget av grunnskoler etter geografi og elevtall, sammenliknet med populasjonen av grunnskoler (i parentes). Totalprosent.

Elevtall	Under 100	100-249	250 og over	Alle
Oslo og Akershus	0,3 % (0,7)	3,3 % (2,9)	10,2 % (9,1)	13,8 % (12,7)
Østlandet	6,1 % (6,5)	8,7 % (11,1)	11,8 % (9,0)	26,6 % (26,6)
Sør- og Vestlandet	12,0 % (13,2)	13,0 % (11,4)	11,5 % (11,6)	36,5 % (36,3)
Midt- og Nord-Norge	10,0 % (11,5)	6,7 % (7,0)	6,3 % (5,9)	23,0 % (24,5)
Alle	28,5 % (32,0)	31,7 % (32,4)	39,8 % (35,6)	100,0 %

Den geografiske representativiteten er svært god, men vi har en overrepresentasjon av de største skolene i forhold til de minste. Små skoler i sør, vest og nord er litt underrepresentert i forhold til store skoler i øst. Kontroller av materialet viser at skjevhetene ikke har noen betydning for resultatene i undersøkelsen.

Tabell 2.6: Sammensetning av nettoutvalget av grunnskoler etter geografi og trinn, sammenliknet med populasjonen av grunnskoler (i parentes). Totalprosent.

Trinn	Barne- og ungdomstrinn			Alle
	Barnetrinn	ungdomstrinn	Ungdomstrinn	
Oslo og Akershus	8,4 % (7,6)	1,3 % (2,2)	4,1 % (2,9)	13,8 % (12,7)
Østlandet	18,4 % (17,3)	3,5 % (4,0)	4,8 % (5,3)	26,6 % (26,6)
Sør- og Vestlandet	22,0 % (22,4)	9,0 % (8,8)	5,4 % (5,1)	36,5 % (36,3)
Midt- og Nord-Norge	12,2 % (11,4)	8,6 % (10,5)	2,3 % (2,5)	23,0 % (24,5)
Alle	61,0 % (58,7)	22,4 % (25,6)	16,6 % (15,7)	100,0 %

Fordelingen etter trinn i utvalget er tilfredsstillende, men 1-10 skolene er noe underrepresentert, særlig i Midt- og Nord-Norge. For øvrig er fordelingen i nettoutvalget svært nær den vi finner i populasjonen av grunnskoler.

2.4 Utvalget av videregående skoler høsten 2010

2.4.1 73 prosent godkjente svar

Utvalget av videregående skoler er hentet fra populasjonen på 432 skoler. Kilden er her dels Nasjonalt skoleregister og dels datafiler over søker- og elevinformasjon som NIFU har fått tilgang til i forbindelse med evalueringen av Kunnskapsløftet. Det ble opprinnelig laget tre sammenliknbare utvalg med 144 videregående skoler i hver. Fem av skolene i utvalget for høsten 2010 er tatt ut fordi de ikke lengre er registrert som egne enheter. Også her tilstrebes det representativitet innenfor hvert enkelt fylke med hensyn til skoletype, størrelse og geografisk plassering. I alt kunne besvarelser fra 105 skoler, eller 76,1 prosent av skolene, godkjennes for analyseformål. Dette er lavere enn høsten 2009, da svarprosentene var hele 82,4, men høyere enn våren 2009 da den var 70,1 prosent.

Tabell 2.7: *Populasjon, bruttoutvalg og nettoutvalg av videregående skoler fordelt etter fylke.*

	Popu- lasjon	Brutto- utvalg	Tatt ut av utvalg	Aktiv nekt	Passiv nekt	Ufull- stendig	Godkjent	Godkjent %
Østfold	18	5	0	0	1	0	4	80 %
Akershus	36	12	0	0	0	1	11	92 %
Oslo	34	12	0	0	2	0	10	83 %
Hedmark	16	5	0	0	3	0	2	40 %
Oppland	16	5	0	0	2	0	3	60 %
Buskerud	17	6	0	0	2	0	4	67 %
Vestfold	13	4	1	0	1	0	2	67 %
Telemark	15	5	0	0	0	0	5	100 %
Aust-Agder	11	4	0	0	0	0	4	100 %
Vest-Agder	18	5	0	1	0	0	4	80 %
Rogaland	39	12	0	0	1	1	10	83 %
Hordaland	53	18	0	0	2	1	15	83 %
Sogn og Fjordane	15	4	0	0	3	0	1	25 %
Møre og Romsdal	27	9	0	0	1	0	8	89 %
Sør-Trøndelag	30	10	0	0	1	0	9	90 %
Nord-Trøndelag	14	4	0	0	1	1	2	50 %
Nordland	29	9	0	0	4	0	5	56 %
Troms	20	6	0	0	4	0	2	33 %
Finnmark	11	4	0	0	0	0	4	100 %
Sum	432	139	1	1	28	4	105	76,1 %
				0,7 %	20,3 %	2,9 %	76,1 %	100,0 %

Svarprosenten varierer fra 25 prosent til 100 prosent mellom fylkene. I Telemark, Aust-Agder og Finnmark har alle skoler besvart, mens bare én skole i Sogn og Fjordane har besvart. Det synes ikke å være noen tydelig sammenheng fra år til år når det gjelder svarprosent i de enkelte fylkene. Mens Finnmark og Telemark har 100 prosent deltakelse nå, var disse fylkene de dårligste ved forrige korsvei. Akershus og Oslo har imidlertid hatt svarprosent på mellom 80 og 93 ved de tre siste undersøkelsene.

Tabell 2.8: *Sammensetning av nettoutvalget av videregående skoler etter geografi og elevtall, sammenliknet med populasjonen av videregående skoler (i parentes). Totalprosent.*

	Under 100	100-199	200 og over	Alle
Oslo og Akershus	1,0 % (2,3)	5,7 % (5,3)	13,3 % (8,6)	20,0 % (16,2)
Østlandet	5,7 % (7,2)	3,8 % (4,4)	9,5 % (10,4)	19,0 % (23,1)
Sør- og Vestlandet	15,2 % (15,3)	13,3 % (13,0)	11,4 % (9,5)	40,0 % (37,7)
Midt- og Nord-Norge	7,6 % (10,6)	6,7 % (6,9)	6,7 % (6,5)	21,0 % (24,1)
Alle	29,5 % (35,4)	29,5 % (29,6)	41,0 % (35,0)	100,0 %

De største skolene er overrepresentert på beskostning av de minste. Store skoler i Oslo og Akershus og på Sør- og Vestlandet er overrepresentert, mens mindre skoler i Midt- og Nord-Norge og på Østlandet er underrepresentert. Veiting for å kompensere for skjevheter i utvalgets sammensetning har likevel ingen merkbar effekt på resultatene.

2.5 Gjennomføring av undersøkelsene

Spørringene for Utdanningsdirektoratet ble gjennomført i perioden 30. september til 3. november 2010. Undersøkelsen ble gjennomført elektronisk for alle fire målgrupper. Respondentene fikk i alt fire påminnelser om undersøkelsen. De fikk i tillegg til en elektronisk lenke til selve undersøkelsen tilsendt en lenke til en pdf-fil som gjenga alle spørsmålene, slik at de kunne bruke denne som kladd før de fylte ut det elektroniske skjemaet. Fordi undersøkelsene er satt sammen av ulike temaer, har det vært nødvendig for skolene og skoleeierne å involvere flere informanter i besvarelsen. Det er særlig i kommunene og fylkene at det er nødvendig å involvere flere i besvarelsen av undersøkelsen, men dette gjelder også for mange skoler, særlig de store. Vi har fått svært få direkte henvendelser fra respondentene om undersøkelsen, enten det gjelder tekniske problemer eller ønske om ikke å delta. For å få litt mer kunnskap om belastningen på respondentene, har vi bedt dem om å oppgi hvem som har besvart undersøkelsen.

Tabell 2.9: Personer ved skolene som deltok i besvarelsen av undersøkelsen. Flere svar mulig.

Hvem har besvart undersøkelsen?	Barnetrinn	Barne- og ungdomstrinn	Ungdomstrinn	Videregående
Rektor	93 %	93 %	94 %	84 %
Assisterende rektor	4 %	4 %	3 %	11 %
Inspektør	5 %	6 %	6 %	7 %
Avdelingsleder	3 %	2 %	1 %	6 %
Andre	2 %	4 %	1 %	1 %
Antall	(n=371)	(n=136)	(n=101)	(n=105)

Ved grunnskolene var rektor involvert i besvarelsen i de aller fleste av tilfellene. Ved noen av skolene var inspektør og assisterende rektor også med, enten i tillegg til eller i stedet for rektor. Ved de videregående skolene var rektor involvert i fem av seks tilfelle. Her spiller assisterende rektor, avdelingsleder og inspektør en større rolle enn ved grunnskolene. Sammenliknet med hva vi fant i forrige undersøkelse, er færre involvert ved de videregående skolene og rektor er alene om å fylle ut noe oftere. Dette kan henge sammen med at omfanget av undersøkelsen var betydelig mindre for de videregående skolene denne gangen.

Tabell 2.10: Personer eller funksjoner hos skoleeier som deltok i besvarelsen av undersøkelsen. Flere svar mulig.

Hvem har besvart undersøkelsen?		
	Fylkes- kommune	Kommune
Rådmann, assisterende rådmann og lignende		6 %
Skolefaglig ansvarlig (utdanningsdirektør, fylkesutdanningssjef, skolesjef, oppvekstsjef, seksjonssjef for skole, kommunalsjef for utdanning og lignende)	79 %	78 %
Seksjonsleder, avdelingsleder og lignende stillinger på mellomledernivå	32 %	6 %
Rådgiver, konsulent, førstesekretær, sekretær og lignende	26 %	15 %
Annen funksjon. Spesifiser	5 %	2 %
Antall	(n=19)	(n=117)

Hos skoleeier er det klart vanligste at den skolefaglig ansvarlige i kommunen eller fylket besvarer undersøkelsen. Dette gjelder i 78 prosent av kommunene og i 15 av 19 fylkeskommuner. I seks av 19 fylker involveres seksjonsledere og andre på mellomledernivå, mens rådgivere, konsulenter og lignende er involvert i hvert fjerde fylke og hver sjette kommune. I seks prosent av kommunene er det rådmannen som svarer. Tabell 2.11 viser hvor mange ulike funksjoner som er involvert ved besvarelsen. Her kan det være flere personer bak hver funksjon, for eksempel flere avdelingsledere ved en skole eller flere konsulenter hos en skoleeier.

Tabell 2.11: Antall ulike funksjoner hos skoleeier som deltok i besvarelsen av undersøkelsen.

Hvor mange var involvert i besvarelsen?						
	Barnetrinn	Barne- og ungdomstrinn	Ungdoms- trinn	Videregående	Fylkes- kommune	Kommune
En	95 %	94 %	96 %	96 %	74 %	94 %
To	5 %	3 %	3 %	3 %	16 %	5 %
Tre eller flere		3 %	1 %	1 %	10 %	1 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antall	(n=371)	(n=136)	(n=101)	(n=105)	(n=19)	(n=117)

Ved grunnskolene, de videregående skolene og i kommunene er det stort sett bare en person eller funksjon som er involvert. En av fire fylkeskommuner involverer to eller flere i arbeidet. I forhold til undersøkelsen våren 2010 ble færre involvert hos skoleeierne og ved de videregående skolene, mens det er en svak motsatt tendens ved grunnskolene. Dette henger sammen med undersøkelsens omfang, som var mindre for de første gruppene, mens det var minst like stort for grunnskolene som det var ved forrige undersøkelse.

3 Skoleledelse og kompetanse

Dette kapitlet handler om skoleledelse i grunnskolene og respondentene er grunnskolene og de videregående skolene. Hensikten med spørsmålene er å framskaffe informasjon som kan indikere om grunnskolene er på rett vei for å nå målene for GNIST. GNIST er en stor satsing for å styrke kvaliteten på lærerutdanningen og videreutvikle lærerprofesjonen. Partene i GNIST er lærerorganisasjonene, KS, skolelederne, universiteter og høyskoler, lærerstudenter, NHO, LO og statlige utdanningsmyndigheter. Hovedmålene i GNIST er å målrette og samordne innsatsen for å heve skolens kvalitet gjennom å øke lærernes kompetanse og bidra til god og stabil rekruttering til læreryrket. Resultatene fra denne undersøkelsen skal blant annet inngå i Kunnskapsdepartementets indikatorrapport for GNIST, som planlegges publisert rundt nyttår 2010.

3.1 Tilfredshet med ulike forhold ved skolen

Innledningsvis ønsker vi svar på noen spørsmål som kan gi en indikasjon på hvordan skolelederne mener betingelsene er for at det kan gjøres godt undervisningsarbeid ved skolen.

Tabell 3.1: Generell oppfatning av mulighetene for at lærerne skal kunne gjøre en god jobb. Etter skoletype. Vertikal prosentnering.

Alt i alt: Hvor godt eller dårlig mener du forholdene ligger til rette for at lærere på din skole skal kunne gjøre en god jobb som lærer?

	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms- skole	Videre- gående skole	Alle skoler
Svært dårlig	0	0	0	0	0
Ganske dårlig	1	2	5	2	2
Verken godt eller dårlig	6	4	5	3	5
Ganske godt	60	71	62	62	63
Svært godt	33	24	28	33	30
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=371)	(n=136)	(n=101)	(n=105)	(N=713)

Skoleledernes generelle oppfatning er at lærerne har gode muligheter for å gjøre en god jobb. 63 prosent mener det ligger ganske godt til rette for dette, mens 30 prosent svarer ”svært godt”. Ingen svarer ”svært dårlig”. Det er ingen signifikante forskjeller mellom skoleslagene. Som en oppfølging av dette generelle spørsmålet stilles sju spørsmål om ulike forhold som har betydning for mulighetene for at det kan gjøres godt arbeid. Tabell 3.2 viser hvordan skolelederne vurderer disse forholdene, mens figur 3.1 viser gjennomsnittsverdien på svarskalaen som går fra 1 til 5 der 1 er ”Veldig lav” og 5 er ”Veldig høy”.³

³ Skalaen er snudd i forhold til den som ble benyttet i spørreskjemaet for å gjøre den enklere å tolke.

Tabell 3.2: "Hvordan vil du karakterisere hvert av følgende forhold ved din skole?" Horisontal prosentnering.

	Veldig lav	Lav	Middels	Høy	Veldig høy	Sum	Antall
Elevenes motivasjon for å gjøre det bra på skolen	0	2	46	48	2	100	(N=713)
Foreldrenes grad av støtte til elevenes skolearbeid	0	4	51	32	3	100	(N=709)
Tilgangen på kvalifiserte lærere	1	4	27	53	16	100	(N=711)
Støtte til lærerne fra øvrig personell tilknyttet skolen (assistenter, sfo, helse-tjeneste, vaktmester, o.a.)	1	4	30	56	9	100	(N=709)
Kvaliteten på undervisningsmateriellet	0	2	28	58	12	100	(N=709)
Kvaliteten på undervisningsrommene	3	9	42	35	11	100	(N=711)
Skolefaglig kompetanse hos skoleeier	2	5	30	51	13	100	(N=711)

Figur 3.1: "Hvordan vil du karakterisere hvert av følgende forhold ved din skole?" Gjennomsnittsverdier.

Det er kategoriene 3 "Middels" og 4 "Høy" som er mest benyttet for alle spørsmål, og gjennomsnittsverdiene varierer mellom 3,3 og 3,8. Variasjonen i svarene synes å være størst for

kvaliteten på undervisningsrommene og skolefaglig kompetanse hos skoleeier. Tilgangen på kvalifiserte lærere og kvaliteten på undervisningsmateriellet er de to områdene der tilstanden vurderes som mest positiv, mens foreldrenes grad av støtte til elevenes skolearbeid er det området der svarene er mest forbeholdne. Likevel er det grunn til å merke seg at de to laveste kategoriene på det meste får 12 prosent oppslutning (kvaliteten på undervisningsrommene) og på det minste bare to prosent (kvaliteten på undervisningsmateriellet og elevenes motivasjon for å gjøre det bra på skolen). Alt i alt framstår dermed skoleledernes vurdering av de sju forholdene som gjennomgående positiv.

Det innledende spørsmålet i dette temaet, om den generelle oppfatningen skolelederne har om lærernes mulighet til å gjøre en god jobb, egner seg som avhengig variabel i en regresjonsanalyse der de sju oppfølgingsspørsmålene kan være uavhengige variabler.

Tabell 3.3: Multippel lineær regresjonsanalyse av sju ulike forholds effekt på oppfatningen av hvordan forholdene generelt ligger til rette for at lærerne kan gjøre en god jobb.

	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Konstantledd	1,968	0,194		10,145	0,000
Kvaliteten på undervisningsrommene	0,194	0,026	0,282	7,604	0,000
Kvaliteten på undervisningsmateriellet	0,168	0,035	0,180	4,771	0,000
Tilgangen på kvalifiserte lærere	0,076	0,029	0,094	2,619	0,009
Støtte til lærerne fra øvrig personell tilknyttet skolen (assistenter, sfo, helsetjeneste, vaktmester, o.a.)	0,062	0,031	0,071	2,001	0,046
Elevenes motivasjon for å gjøre det bra på skolen	0,077	0,042	0,076	1,846	0,065
Skolefaglig kompetanse hos skoleeier	0,040	0,026	0,053	1,535	0,125
Foreldrenes grad av støtte til elevenes skolearbeid	0,003	0,042	0,003	0,064	0,949

Avhengig variabel: Alt i alt: Hvor godt eller dårlig mener du forholdene ligger til rette for at lærere på din skole skal kunne gjøre en god jobb som lærer?

Modellen forklarer 22 prosent av variasjonen i hvor godt eller dårlig skoleleder mener at det ligger til rette for at lærerne kan gjøre en god jobb. Fire av de sju forholdene gir signifikante effekter. Størst effekt har kvaliteten på undervisningsrommene og undervisningsmateriellet. Det er interessant at materielle forhold gir større effekter enn menneskelige ressurser, nemlig tilgang på kvalifiserte lærere og støtte fra annet personell. Trolig ville effekten av tilgangen på kvalifiserte lærere vært større dersom variasjonen var større, det vil si at flere skoler enn det som er tilfelle hadde framhevet dette som et problem. Elevenes motivasjon, kompetanse hos skoleeiere og støtte fra foreldre gir ikke signifikante effekter på oppfatningen av hvordan tilstanden generelt er ved skolen.

3.2 Rektors utdanning

For å få et mest mulig komplett bilde av utdanningsnivået til skolelederne stilles fire spørsmål: Hvor rektor har grunnutdanningen fra, hva som er høyeste utdanningsnivå, om rektor har formell utdanning i organisasjon og ledelse og videreutdanning innenfor organisasjon og ledelse. I tabell 3.4 kombinerer vi svarene på de første spørsmålene for grunnskoler og videregående skoler. Horisontalt gjengis hvor rektor har grunnutdanningen sin fra, mens høyeste fullførte utdanning er gjengitt vertikalt. Av de horisontale marginalene nederst i tabellene kan vi lese at 80 prosent av rektorene i grunnskolen har sin grunnutdanning fra lærerhøgskole, 13 prosent fra universitet, to prosent fra faglærerhøgskole, mens seks prosent har annen høgskoleutdanning. 66 prosent av rektorene ved videregående skoler har universitetsutdanning, 14 prosent har lærerhøgskole, mens 11 prosent har faglærerhøgskole og 8 prosent annen høgskoleutdanning.

Tabell 3.3: Rektors grunnutdanning og høyeste fullførte utdanning. Grunnskoler og videregående skoler. Totalprosentuert.

Grunnskole	Grunnutdanning					Sum
	Lærer- (høg)skole	Univer- sitet	Faglærer- (høg)- skole	Annen høgskole- utdanning	Har ikke lærer- utdanning	
Høyeste fullførte utdanning						
Allmennlærerutdanning (3- eller 4-årig)	15	0		1		16
Adjunkt, cand.mag., bachelor eller tilsvarende.	50	7	1	3		61
Embetsksamen av høyere grad, hovedfag, mastergrad eller annen høyere utdanning av minst 5 års varighet	11	5	1	1	0	17
Annen utdanning	5	0		1		6
Sum	80	13	2	6	0	100 (N=600)

Videregående skole	Grunnutdanning					Sum
	Lærer- (høg)skole	Univer- sitet	Faglærer- (høg)- skole	Annen høgskole- utdanning	Har ikke lærer- utdanning	
Høyeste fullførte utdanning						
Allmennlærerutdanning (3- eller 4-årig)	4					4
Adjunkt, cand.mag., bachelor eller tilsvarende.	7	10	8	4	1	29
Embetsksamen av høyere grad, hovedfag, mastergrad eller annen høyere utdanning av minst 5 års varighet	2	52	3	3		60
Annen utdanning.	2	4	1	1		8
Sum	14	66	11	8	1	100 (N=105)

Av de høyre loddrette marginalene ser vi at 16 prosent av rektorene ved grunnskolene har allmennlærerutdanning og ikke noe utover dette, mens 61 prosent er adjunker, cand. mag. eller

tilsvarende og 17 prosent har utdanning tilsvarende embetseksamen av høyere grad. Utdanningsnivået er betydelige høyere blant rektorene ved de videregående skolene der 60 prosent har utdanning tilsvarende embetseksamen av høyere grad, mens 29 er adjunkt eller tilsvarende. Tabellen er totalprosentuert, slik at vi kan lese ut av hver celle hvor stor andel som har hver enkelt kombinasjon av grunnutdanning og høyeste fullførte utdanning. Det vanligste blant rektorene i grunnskolen er kombinasjonen av lærerhøgskole og adjunktkompetanse eller tilsvarende, noe som gjelder 50 prosent. 52 prosent av rektorene ved de videregående skolene har universitetsutdanning med fullført embetseksamen på høyere nivå. Det er en del som oppgir annen utdanning. For mange er dette ulike former for lederutdanning, men det framgår ikke klart hvilket nivå utdanningen er på og om den kommer i tillegg til annen utdanning.

Tabell 3.4 viser en tilsvarende fordeling av rektorene etter om de har formell utdanning i organisasjon og ledelse og om de eventuelt har videreutdanning i form av kurs og konferanser i dette. Tallene for grunnskolen og videregående avviker minimalt fra hverandre. Omtrent 30 prosent svarer at de ikke har noen formell utdanning i organisasjon og ledelse, mens omtrent like mange har utdanning tilsvarende 10-19 vekttall i dette. 27 prosent av grunnskolerektorene og 22 prosent av rektorene i videregående skole har formell utdanning i organisasjon og ledelse tilsvarende minst ett års varighet. Vi ser ellers at nærmere 90 prosent av rektorene har videreutdanning som ikke gir studiepoeng.

Tabell 3.4: Rektors tilleggsutdanning i organisasjon og ledelse. Grunnskoler og videregående skoler. Totalprosentuert.

Grunnskole:		Har rektor formell utdanning i organisasjon og ledelse?				
Har rektor videre- utdanning innenfor organisasjon og ledelse?	Nei, ingen formell utdanning	Ja, under 10 vektall (under 30 studiepoeng)	Ja, 10-19 vektall (30-59 studiepoeng)	Ja, 20 vekttall eller mer (60 studie- poeng eller mer)		Sum
Ja	22	9	31	26		89
Nei	6	1	2	1		11
Sum	29	11	33	27		100
(N=587)						
Videregående skole:		Har rektor formell utdanning i organisasjon og ledelse?				
Har rektor videre- utdanning innenfor organisasjon og ledelse?	Nei, ingen formell utdanning	Ja, under 10 vektall (under 30 studiepoeng)	Ja, 10-19 vektall (30-59 studiepoeng)	Ja, 20 vekttall eller mer (60 studie- poeng eller mer)		Sum
Ja	22	18	28	21		88
Nei	9		2	1		12
Sum	31	18	30	22		100
(N=101)						

3.3 Pedagogisk ledelse

Skolene er spurt om den pedagogiske ledelsen, eller ledelse av lærernes praksis er delegert til andre ledere ved skolen. Dette er tilfelle ved 40 prosent av skolene, men det er betydelig variasjon etter skolestørrelse og nivå. Ved de minste skolene er den 24 prosent, mens den er 56

prosent ved de største. Andelen er 25 prosent ved barneskolene og 85 prosent ved de videregående skolene.

Tabell 3.5: "Er ledelse av lærernes praksis delegert til andre ledere ved skolen?" Andel som svarer "ja" etter skoletype og størrelse.

Er ledelse av lærernes praksis delegert til andre ledere ved skolen?					
	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms- skole	Videregående skole	Alle
De minste	12 %	30 %	0 %	65 %	24 %
De mellomstore	19 %	27 %	29 %	93 %	33 %
De største	43 %	68 %	51 %	95 %	56 %
Alle	25 %	39 %	43 %	85 %	40 %
Antall	(n=351)	(n=132)	(n=94)	(n=103)	(N=680)

Fire spørsmål om pedagogisk ledelse som ble stilt i OECD-undersøkelsen TALIS (Vibe, Aamodt og Carlsten 2009) er stilt i spørningene både våren og høsten 2010. Spørsmålene er utformet som påstander, og de tre første skal måle rektor direkte kontroll med undervisningen, mens det siste gjelder bruk av elevresultater for å utvikle skolens pedagogiske mål.

Tabell 3.6: Fire påstander om rektors engasjement i pedagogisk ledelse. Prosent.

	Aldri	Sjelden	Ganske ofte	Svært ofte	Sum	Antall
Jeg observerer undervisning i klasserommet	2	56	40	2	100	(N=701)
Jeg gir lærerne råd om hvordan de kan forbedre sin undervisning	0	42	55	2	100	(N=702)
Jeg undersøker om det som foregår i klassene er i overensstemmelse med våre mål for opplæringen	0	26	67	7	100	(N=703)
Jeg bruker elevresultater for å utvikle skolens mål for opplæringen	0	8	69	23	100	(N=701)

Sammenliknet med det vi fant i TALIS er det bare små avvik med hensyn til svarfordelingen, bortsett fra spørsmålet om observasjon i klasserommet. I TALIS svarte til sammen 25 prosent av rektorene "ganske ofte" eller "svært ofte" TALIS (Vibe, Aamodt og Carlsten 2009:152), for øvrig helt i tråd med det vi fant i spørningen våren 2010 (Vibe og Sandberg 2010:29), mens andelen altså er 42 prosent i høstens spørning. Vi ser at ellers at det er betydelig mer vanlig å gi lærere råd og å undersøke om det som foregår i klassene er i overensstemmelse med målene for opplæringen enn direkte å observere undervisningen. Det aller vanligste er likevel å bruke elevresultater i utviklingen av skolens mål for undervisningen, noe over 90 prosent sier de gjør ganske eller svært ofte. Vi finner ingen forskjeller av betydning mellom ulike skoleslag eller etter skolestørrelse.

Rektorene er også spurt om hvordan de synes balansen er mellom pedagogisk ledelse og administrativ ledelse. TALIS-undersøkelsen fastslo at norske skoleledere i en internasjonal

sammenheng framstår som å ha en klar overvekt på det administrative lederskapet. Det bekreftes når vi spør dem direkte om dette ved at 59 prosent svarer at hovedvekten ligger på det administrative, mens bare seks prosent mener hovedvekten ligger på det pedagogiske og 35 prosent mener det er en balanse mellom de to hovedoppgavene (tabell 3.7). Det samme spørsmålet ble stilt også våren 2010. Da svarte hele 73 prosent at hovedvekten lå på det administrative, mens 21 prosent mente det var balanse (Vibe og Sandberg 2010:28). Vi har ingen forklaring på hvorfor resultatene fra de to undersøkelsene avviker så mye, men hovedtendensen er uansett den samme.

Denne gangen har vi i tillegg til spørsmålet om de pedagogiske og de administrative lederoppgavene også bedt rektorene om å ta stilling til følgende påstand: ”På grunn av arbeidsomfanget må jeg være mye mer administrator enn det jeg ønsker å være”. Av høyre kolonne i tabell 3.7 framgår det at 43 prosent er helt enig i dette utsagnet, mens 34 prosent er delvis enig, 10 prosent er verken enig eller uenig, mens til sammen 12 prosent er uenig i påstanden.

Tabell 3.7: Balanse mellom pedagogisk ledelse og administrativ ledelse. Påstand om arbeidsomfanget som administrator. Totalprosentuert.

”På grunn av arbeidsomfanget må jeg være mye mer administrator enn det jeg ønsker å være”	Hvordan synes du balansen er mellom pedagogisk ledelse og administrativ ledelse i ditt arbeid som rektor?			Sum
	Hovedvekten ligger på pedagogisk ledelse	Hovedvekten ligger på administrativ ledelse	Det er tilnærmet balanse mellom pedagogisk og administrativ ledelse	
Helt uenig	1	2	1	4
Delvis uenig	1	1	6	8
Verken uenig eller enig	1	2	8	10
Delvis enig	3	17	15	34
Helt enig	1	38	5	43
Sum	6	59	35	100

(N=698)

Når vi går inn i de enkelte cellene i tabellen, får vi fram kombinasjonen av svarene på de to spørsmålene. Vi ser at nesten alle som mener at hovedvekten ligger på det administrative samtidig mener at de er mer administrator enn det de egentlig ønsker å være. Også blant dem som mener at det er tilnærmet balanse mellom det pedagogiske og det administrative mener de er mer administrator enn det de ønsker. Hvis vi summerer de som mener at hovedvekten ligger på det administrative, eller at det er balanse mellom hovedoppgavene, og som samtidig mener de er mer administrator enn ønskelig, finner vi at tre av fire rektorer har en arbeidssituasjon som ikke er slik de ønsker når det gjelder balansen mellom de administrative og de pedagogiske lederoppgavene.

3.4 Skoleeiers kompetanse

Rektorene er spurt om hva de vet om den skolefaglige kompetansen på ledernivå i kommunen eller fylkeskommunen. Spørsmålene har bare relevans for offentlige skoler, så de private er

derfor holdt utenfor, selv om en del rektorer også ved private skoler har svart på dem. Tabell 3.8 viser at 11 prosent av rektorene ved grunnskolene og 18 prosent ved de videregående svarer at det er ledere med skolefaglig kompetanse både i stab og linje i deres kommune. 53 prosent av grunnskolene og 38 prosent svarer at skoleeier bare har ledere med skolefaglig kompetanse i stab, mens henholdsvis 27 og 26 prosent svarer at slike ledere bare finnes med linjeansvar.

Tabell 3.8: Skolefaglig kompetanse hos skoleeier. Offentlige skoler

Har ledere på kommunalt/fylkeskommunalt nivå i din kommune / fylkeskommune skolefaglig kompetanse?	Videregående		Alle
	Grunnskole	skole	
Både i stabsfunksjon og med linjeansvar	11 %	18 %	12 %
Bare i stabsfunksjon	53 %	38 %	51 %
Bare med linjeansvar	27 %	26 %	27 %
Nei	5 %	2 %	5 %
Vet ikke / ubesvart	4 %	16 %	5 %
Sum	100 %	100 %	100 %
Antall	(n=568)	(n=94)	(N = 662)

Det er grunn til å stille spørsmål om hvordan rektorene har forstått disse spørsmålene. Når vi stiller nøyaktig samme spørsmål til kommuner og fylker, får vi nemlig helt andre svar. Forskjellen ligger først og fremst i at en betydelig høyere andel av skoleeierne svarer at de har ledere med skolefaglig kompetanse med linjeansvar. Særlig gjelder dette fylkene.

Tabell 3.9: Skolefaglig kompetanse hos skoleeier. Kommuner og fylker.

Har ledere på kommunalt/fylkeskommunalt nivå i din kommune / fylkeskommune skolefaglig kompetanse?	Kommune	Fylke	Alle
	Både i stabsfunksjon og med linjeansvar	14 %	21 %
Bare i stabsfunksjon	46 %	5 %	40 %
Bare med linjeansvar	38 %	74 %	42 %
Nei	3 %		3 %
Sum	100 %	100 %	100 %
Antall	(n=117)	(n=19)	(N = 136)

Når vi holder oss til grunnskolene, og skiller mellom skoler etter hvor mange offentlige grunnskoler det er i kommunen, ser vi at jo flere grunnskoler det er i kommunen, desto større andel av skolene svarer at det er ledere med skolefaglig kompetanse med linjeansvar (tabell 3.10). Vi har også sett på tilsvarende spørsmål for kommunene, men velger å ikke presentere dem i tabellform. Den forskjellen vi fant mellom rektorenes og kommunenes svar ser særlig ut til å gjelde skoler i kommuner der det er mange grunnskoler.

Tabell 3.10: Skolefaglig kompetanse hos skoleeier etter antall offentlige grunnskoler i kommunen. Offentlige grunnskoler

Har ledere på kommunalt nivå i din kommune skolefaglig kompetanse?	Antall offentlige grunnskoler i kommunen. Gruppert				Alle
	1 - 4	5 - 9	10 - 19	20 og flere	
Både i stabsfunksjon og med linjeansvar	4 %	8 %	14 %	17 %	11 %
Bare i stabsfunksjon	58 %	56 %	51 %	47 %	53 %
Bare med linjeansvar	23 %	26 %	28 %	30 %	27 %
Nei	12 %	6 %	4 %	1 %	5 %
Vet ikke / ubesvart	3 %	4 %	4 %	4 %	4 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Antall	(n=112)	(n=148)	(n = 163)	(n=146)	(n=568)

Rektorene er også bedt om angi hvor tilfreds de er med styringen av skolesektoren i sin kommune eller fylkeskommune. Vi ser at halvparten svarer at de er ganske fornøyd, mens 13 prosent er svært fornøyd (tabell 3.11). Bare to prosent av grunnskolene er svært misfornøyd og ingen videregående skoler.

Tabell 3.11: Tilfredshet med styringen av skolesektoren. Offentlige skoler. Prosent

Alt i alt, hvor fornøyd eller misfornøyd er du med styringen av skolesektoren i din kommune / fylkeskommune?	Grunnskole	Videregående skole	Alle
	Svært misfornøyd	2	
Ganske misfornøyd	13	13	13
Verken fornøyd eller misfornøyd	23	24	23
Ganske fornøyd	49	56	50
Svært fornøyd	13	8	13
Sum	100	100	100
Antall	(n=568)	(n=94)	(N = 662)

Tilfredsheten med styringen av skolesektoren varierer med hvor mange grunnskoler det er i kommunen (tabell 3.12). 78 prosent av skolene som ligger i kommuner med minst 20 offentlige grunnskoler er ganske eller svært fornøyd, mot 52 prosent av skolene som ligger i kommuner med færre enn 5 offentlige grunnskoler. Det er særlig andelen som er verken fornøyd eller misfornøyd som varierer, mens andelen som er misfornøyd er langt mer stabil.

Tabell 3.12: Tilfredshet med styringen av skolesektoren. Offentlige grunnskoler etter antall grunnskoler i kommunen. Prosent

Alt i alt, hvor fornøyd eller misfornøyd er du med styringen av skolesektoren i din kommune?	Antall offentlige grunnskoler i kommunen. Gruppert				Alle
	1 - 4	5 - 9	10 - 19	20 og flere	
Svært misfornøyd	2	1	3	1	2
Ganske misfornøyd	13	16	13	10	13
Verken fornøyd eller misfornøyd	34	26	21	12	23
Ganske fornøyd	42	45	47	62	49
Svært fornøyd	10	11	15	16	13
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=112)	(n=148)	(n = 163)	(n=146)	(n = 569)

Er det slik at det er antallet grunnskoler i seg selv som påvirker tilfredsheten med styringen av skolesektoren, eller er det fordi store kommuner oftere enn små har skolefaglig kompetanse i ledelsen at vi får denne sammenhengen? Vi vil til slutt vise resultatene av en multipel lineær regresjonsanalyse der grad av tilfredshet med styring av skolesektoren er avhengig variabel. I tillegg til å se på effekten av å ha skolefaglig kompetanse blant de kommunale lederne og antall grunnskoler i kommunen, kontrollerer vi også for mulige effekter av skoletype og skolestørrelse. Her er barneskoler og små skoler referanse kategorier.

Tabell 3.13: Multipel lineær regresjonsanalyse av sju ulike forholds effekt på tilfredsheten med styringen av skolesektoren i kommunen.

	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
Konstantledd	3,169	0,114		27,901	0,000
Skolefaglig kompetanse i stab	0,366	0,097	0,189	3,766	0,000
Skolefaglig kompetanse i linje	0,289	0,097	0,151	2,973	0,003
Offentlige grunnskoler i kommunen	0,005	0,001	0,151	3,369	0,001
1-10 skole	-0,065	0,098	-0,028	-0,668	0,504
Ungdomsskole	-0,010	0,108	-0,004	-0,094	0,925
Mellomstore skoler	0,057	0,102	0,029	0,558	0,577
Store skoler	-0,041	0,106	-0,022	-0,389	0,697

Avhengig variabel: Alt i alt, hvor fornøyd eller misfornøyd er du med styringen av skolesektoren i din kommune?

Modellen kan bare forklare 4 prosent av variasjonen i tilfredshet, men den gir likevel noen veldig tydelige resultater. Å ha ledere med skolefaglig kompetanse i stab og linje virker positivt på oppfatningen av hvordan skolesektoren styres. I tillegg har antallet offentlige grunnskoler i kommunen en selvstendig positiv effekt. Skoletype og skolestørrelse har ingen betydning. Når vi sammenlikner to skoler som ligger i kommuner med like mange offentlige skoler og bruker koeffisientene i tabellen for å estimere tilfredsheten, vil skolen der kommunen har skolefaglig personell både i stab og linje skåre 0,66 poeng høyere på en skala for tilfredshet som går fra 1 til 5, sammenliknet med skolen som ligger i en kommune uten slik kompetanse. En skole som ligger i en kommune med to offentlige grunnskoler og uten skolefaglig kompetanse i kommuneledelsen vil få en skåre på 3,18 på en slik skala, mens en skole som ligger i en kommune med 40 offentlige grunnskoler og skolefaglig kompetanse på ledernivå både i linje

og stab i kommunen vil få en skåre på 4,02. En rimelig tolkning av dette er at kommunestørrelsen gir rom for flere ledere med skolefaglig kompetanse i den kommunale administrasjonen og at det er det vi måler effekten av, og ikke kommunestørrelsen i seg selv.

3.5 Oppsummering

30 prosent av skolelederne mener at mulighetene for at lærerne skal kunne gjøre en god jobb ligger svært godt til rette, mens 63 prosent mener mulighetene ligger ganske godt til rette. Når skolelederne blir bedt om å gå nærmere inn på bestemte forhold, framhever de særlig kvaliteten på undervisningsmateriellet, tilgangen på kvalifiserte lærere og støtte til lærerne fra annet personell tilknyttet skolen.

16 prosent av skolelederne i grunnskolen har ingen utdanning utover allmennlærerutdanning, mens 61 prosent har utdanning på bachelornivå og 17 prosent utdanning på masternivå. Ved de videregående skolene har 60 prosent av skolelederne utdanning på masternivå, men 29 prosent har utdanning på bachelornivå. Nesten 90 prosent av skolelederne har utdanning innen organisasjon og ledelse og en av fire har slik utdanning i et omfang som tilsvarer minst ett års heltidsstudier.

40 prosent av skolelederne svarer at ledelse av lærernes praksis er delegert til andre ledere ved skolen. Det er stor variasjon etter skolestørrelse og skoletype, slik at dette gjelder ved 12 prosent av de minste barneskolene og praktisk talt alle mellomstore og større videregående skoler.

59 prosent av skolelederne mener at hovedvekten i deres arbeid ligger på administrativ ledelse, mens 35 prosent mener det er balanse mellom pedagogisk og administrativ ledelse og bare 6 prosent mener hovedvekten ligger på pedagogisk ledelse. 77 prosent av skolelederne mener at de på grunn av arbeidsomfanget må være mye mer administrator enn det de ønsker å være.

14 prosent av kommunene har ledere med skolefaglig kompetanse både i stabsfunksjon og med linjeansvar, 46 prosent har ledere med slik kompetanse bare i stab, mens 38 prosent har slik kompetanse bare i linje. Bare tre prosent av kommunene er uten slik kompetanse. Jo flere offentlige grunnskoler det er i kommunen, desto større andel av skolene svarer at det er ledere med skolefaglig kompetanse med linjeansvar i kommunen. 63 prosent av skolelederne er ganske eller svært fornøyd med styringen av skolesektoren i kommunen. I kommuner med færre en fem offentlige grunnskoler er denne andelen 52 prosent, mens den er 86 prosent i kommuner med minst 20 offentlige grunnskoler. Å ha ledere med skolefaglig kompetanse i stab og linje virker positivt på oppfatningen av hvordan skolesektoren styres. I tillegg har antallet offentlige grunnskoler i kommunen en selvstendig positiv effekt.

4 Nivådifferensiering i opplæringen

Kunnskapsdepartementet har behov for informasjon om skolenes forståelse og anvendelse av opplæringslovens § 8.2. Opplæringslovens § 8-2 åpner i noen grad for at elevene kan deles i grupper etter faglig nivå. Det kan for eksempel skje i kortere perioder innenfor et fag når dette er nødvendig for at elevene skal få tilfredsstillende utbytte av opplæringen. Den aktuelle bestemmelsen sier: ”For delar av opplæringa kan elevane delast i andre grupper etter behov. Til vanleg skal organiseringa ikkje skje etter fagleg nivå, kjønn eller etnisk tilhør”.

4.1 61 prosent praktiserer nivådifferensiering

Det innledende spørsmålet under dette temaet i spørringene høsten 2010 gjelder om skolen benytter seg av muligheten til å praktisere nivådifferensiering. Tabell 4.1 viser hvor stor denne andelen er etter skoletype og elevtall.

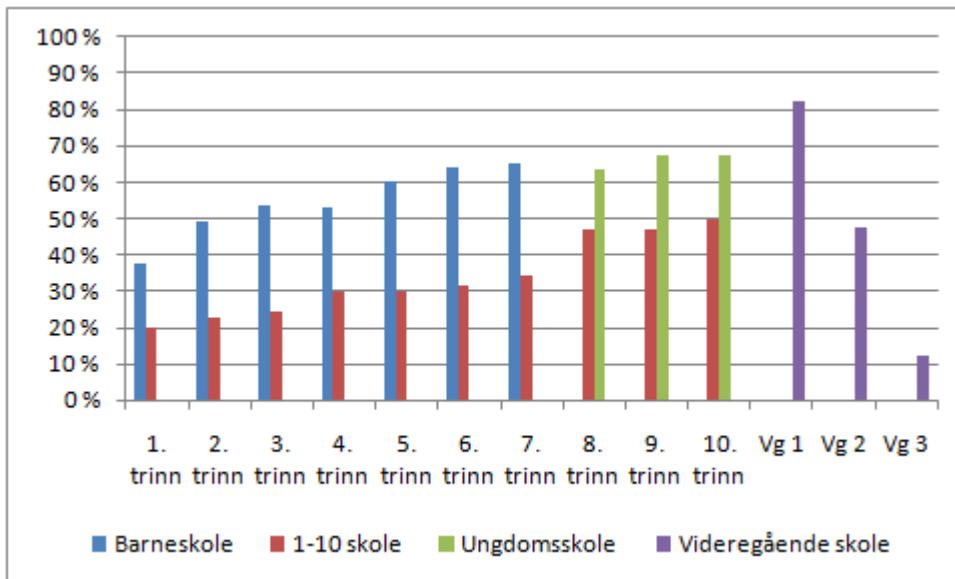
Tabell 4.1 Andel av skolene som organiserer elevene i grupper etter faglig nivå. Etter Skoletype og størrelse

Hender det at skolen benytter seg av muligheten i Opplæringslovens § 8-2 til å organisere elevene i grupper etter faglig nivå?	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms-skole	Videre-gående skole	Alle
De minste	37 %	37 %	50 %	67 %	42 %
De mellomstore	59 %	55 %	71 %	61 %	60 %
De største	71 %	64 %	78 %	88 %	75 %
Alle	56 %	52 %	76 %	74 %	61 %
Antall	(n=359)	(n=132)	(n=98)	(n=104)	(N=693)

61 prosent av skolene organiserer elevene i grupper etter faglig nivå, men vi ser at det er stor variasjon både etter skoletype og skolestørrelse. Mens halvparten av 1-10 skolene praktiserer dette, er andelen ved ungdomsskolene 76 prosent. 42 prosent av de minste skolene bruker nivådifferensiering, mot 75 prosent av de største skolene. Lavest er andelen ved de minste barneskolene og 1-10 skolene, 37 prosent, mot 88 prosent ved de største videregående skolene.

4.2 Økende differensiering etter trinn i grunnskolen

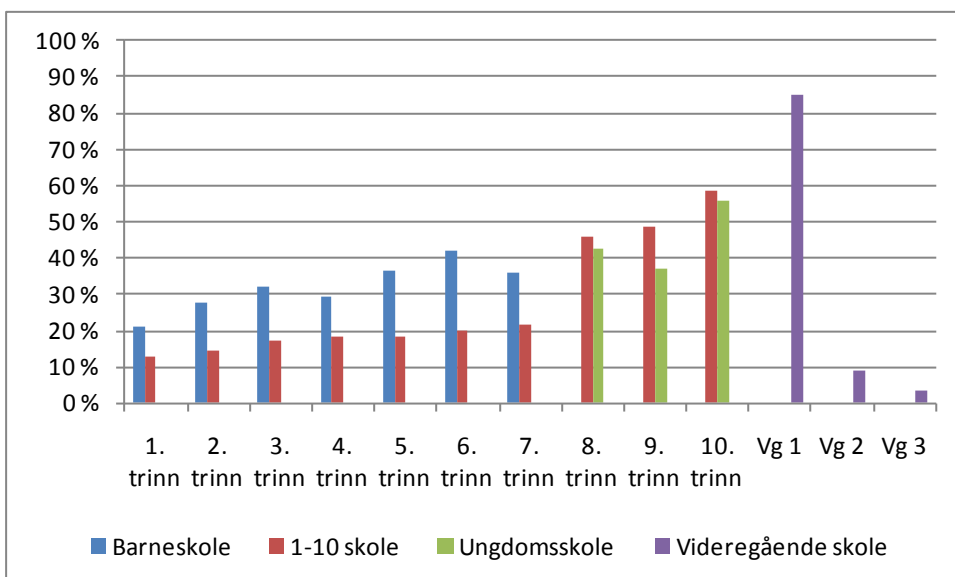
De skolene som nivådifferensierer er også bedt om å oppgi på hvilke trinn de praktiserer differensiering. For grunnskolen gjelder at differensieringen øker med klassetrinn. Figur 4.1 viser dette. Samtidig ser vi at 1-10 skolene praktiserer nivådifferensiering i langt mindre grad enn barneskolene. Dette kan henge sammen med at det finnes mange relativt små 1-10 skoler. 38 prosent av barneskolene nivådifferensierer allerede på første trinn, mot bare 20 prosent av 1-10 skolene. Denne forskjellen holder seg, slik at 65 prosent av barneskolene differensierer på sjuende trinn, mot 34 prosent av 1-10 skolene. Så øker nivådifferensieringen ved disse skolene til 50 prosent for tiende trinn, mens 68 prosent av de rene ungdomsskolene differensierer på dette trinnet.

Figur 4.1 "På hvilke trinn hender det at elevene organiseres i grupper etter nivå?" Etter skoletype. Skoler som har svart at de praktiserer organisering av grupper etter nivå.

For de videregående skolene er situasjonen helt motsatt. Av de skolene som praktiserer nivådifferensiering, gjør 83 prosent dette på Vg1, mot bare 13 prosent på Vg3.

Skolene er også bedt om å oppgi hvilket på klassetrinn det er vanligst å nivådifferensiere. Fordi vi vet at mange skoler vil ha vanskelig for å peke ut et bestemt klassetrinn, har vi latt dem få krysse av på flere. Derfor overstiger summen 100 prosent, bortsett fra for de videregående skolene. For barneskolene er summen 225 prosent, for 1-10 skolene 276 prosent og for ungdomsskolene 136 prosent. Det betyr at barneskolene i gjennomsnitt har oppgitt litt over tre trinn som de vanligste å nivådifferensiere på, 1-10 skolene i underkant av tre og ungdomsskolene 1,36 trinn.

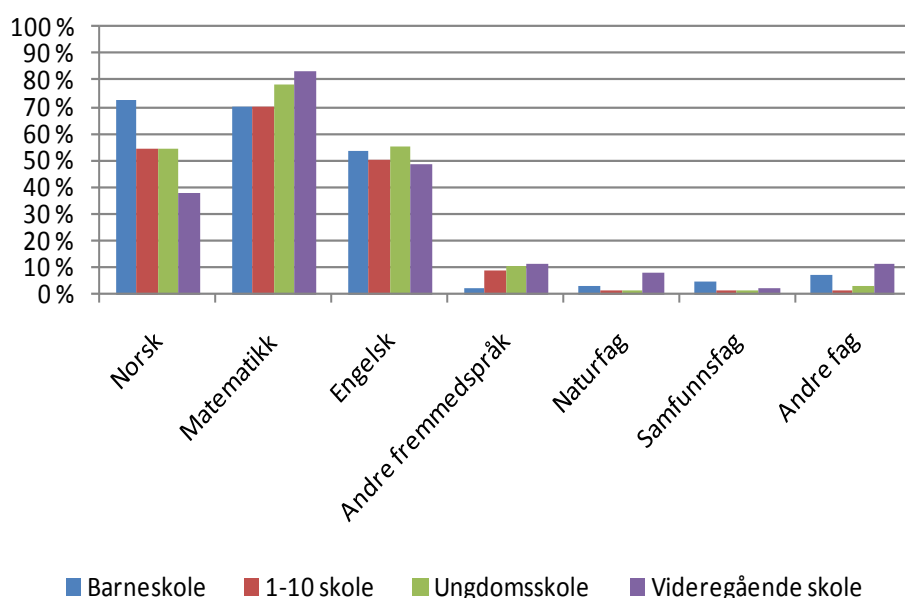

Figur 4.2 "På hvilke trinn er det vanligst at elevene organiseres i grupper etter nivå?" Etter skoletype. Skoler som har svart at de praktiserer organisering av grupper etter nivå.

Barneskolene oppgir at sjette trinn er det trinnet da det er vanligst å organisere grupper etter nivå, 42 prosent av skolene har oppgitt dette, mens bare 21 prosent av barneskolene oppgir første trinn som vanligst. For 1-10-skolene er det klart vanligst å organisere opplæringen på denne måten på ungdomstrinnene, og 59 prosent oppgir tiende trinn. Også på ungdomsskolene er tiende trinn oppgitt av flest skoler, 56 prosent. På videregående skoler foregår det aller meste av nivådifferensieringen på Vg1, og 85 prosent av skolene oppgir dette som det vanligste.

4.3 Det nivådifferensieres mest i matematikk

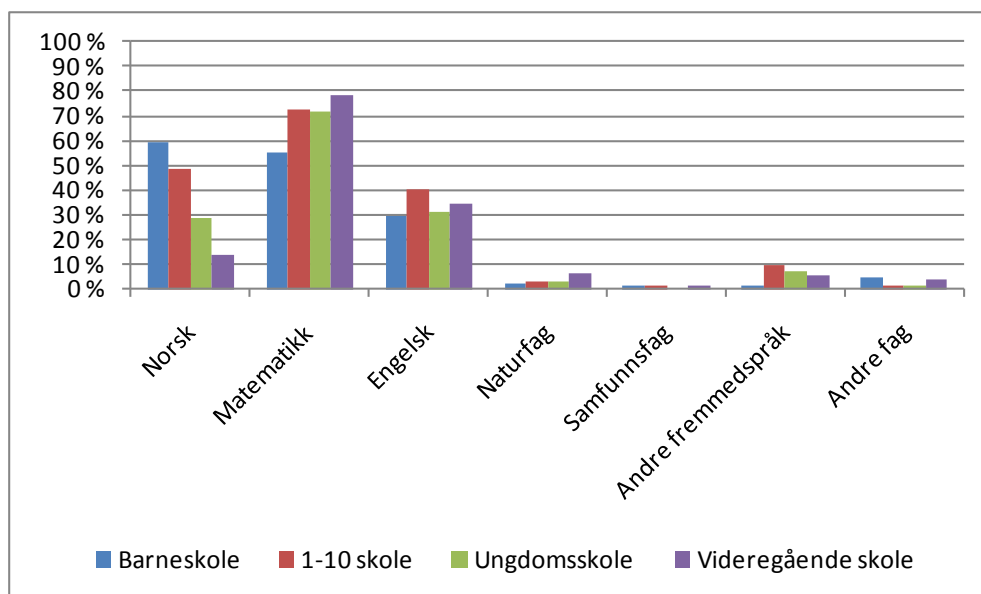
De skolene som organiserer elevene i grupper etter nivå, er bedt om å oppgi hvilke fag de gjør dette i. Norsk, matematikk og engelsk er de vanligste fagene for slik organisering, med matematikk som litt vanligere enn de to andre fagene.

Figur 4.3 "I hvilke fag hender det at elevene organiseres i grupper etter nivå?" Etter skoletype. Skoler som har svart at de praktiserer organisering av grupper etter nivå.

For matematikk gjelder at organiseringen i grupper etter nivå øker med skolenivå, mens det motsatte er tilfelle i norsk. 73 prosent av de barneskolene som praktiserer nivådifferensiering gjør dette i norsk, mot 38 prosent av de videregående skolene. På den annen side organiserer 70 prosent av barneskolene nivådifferensiering i matematikk og 84 prosent av de videregående skolene. I engelskfaget er det omtrent like vanlig med slik organisering i alle skoleslag. Mellom 48 og 55 prosent gjør dette.

Organisering av elevene i grupper etter nivå er langt mindre vanlig i andre fag enn de tre nevnte. I andre språkfag enn engelsk gjøres ved mellom 9 og 11 prosent av 1-10 skolene, ungdomsskolene og de videregående skolene som praktiserer nivådifferensiert opplæring. Også når det gjelder hvilke fag nivådifferensiert opplæring praktiseres i, har vi bedt skolene peke det eller de fagene der dette er vanligst. Når vi spør på denne måten får vi enda tydeligere fram at dette særlig forekommer i matematikk, og i alle skoletyper.

Figur 4.4 "I hvilke fag er det vanligst at elevene organiseres i grupper etter nivå?" Etter skoletype. Skoler som har svart at de praktiserer organisering av grupper etter nivå.

Også i figur 4.4 overstiger summen 100 prosent, slik at hver skole som organiserer elevene i grupper etter nivå oppgir mer enn ett fag og ca et og et halvt fag.

Det ble stilt et avsluttende spørsmål med følgende ordlyd: "Tenk på faget der deling av elevene i grupper etter faglig nivå er vanligst. I omtrent hvor stor prosentandel av tiden for dette faget deles elevene i grupper etter faglig nivå? (Ca. antall timer med nivådeling i faget i prosent av antall timer i faget.)" Dette er et spørsmål rektorene har hatt svært vanskelig for å svare på. Det viser seg at under halvparten har oppgitt et prosenttall. Denne prosentandelen varierer mellom 25 og 39 prosent avhengig av skoleslag. Av de 199 skolene som har besvart dette spørsmålet svarer fire, eller to prosent, at de nivådifferensierer hele tiden i det faget der dette er vanligst. Vi ser ingen grunn til å underkaste disse usikre tallene nærmere analyse.

4.4 Oppsummering

61 prosent av skolene svarer at de benytter seg av muligheten i Opplæringslovens § 8-2 til å organisere elevene i grupper etter faglig nivå. Dette er vanligst ved de største videregående skolene, der 88 prosent gjør dette, og minst ved små barneskoler og 1-10 skoler, der 37 prosent nivådifferensierer. Mens nivådifferensieringen øker med klassetrinnene i grunnskolen, slik at det deles mest inn i grupper etter faglig nivå på ungdomsskolen og minst på de laveste barnetrinnene, er det motsatt ved de videregående skolene, der det differensieres mest på vg1.

Matematikk, norsk og engelsk er de fagene der det deles mest inn i grupper etter faglig nivå, og dette er aller mest vanlig i matematikk. I norsk nivådifferensieres det særlig mye i barneskolen og minst i videregående skoler, mens dette er omtrent like vanlig i alle skoleslag i engelsk og matematikk. 73 prosent av barneskolene nivådifferensierer i norsk, mens 84 prosent av de videregående skolene gjør dette i matematikk.

5 Forebyggende programmer om problematferd

Utdanningsdirektoratet ønsker å vurdere bruken av forebyggende programmer om problematferd i grunnopplæringen, og har derfor behov for å følge utviklingen av hvor mange skoler som per i dag aktivt bruker slike programmer. Det er viktig også å få vite mer om hvorfor skoler velger ikke å bruke forskningsbaserte program. Flere forsknings- og kompetansemiljøer tilbyr programmer som skal bidra til et bedre læringsmiljø, mindre problematferd og mobbing, og bedre psykisk og fysisk helse for elevene. I dette kapitlet dokumenteres bruken av slike programmer både fra skolenes og skoleeierens side.

5.1 Omfang av bruk

Våren 2009 ble det samme bruttoutvalget av skoler som er med i høstens spørring stilt tilsvarende spørsmål om bruk av programmer. 43 prosent av skolene svarte da ”ja” på spørsmålet om de hadde brukt forskningsbaserte programmer i løpet av de fire siste årene, mens 30 prosent fortsatt benyttet det. Andelene høsten 2010 er betydelig høyere (tabell 5.1). Til sammen svarer knapt 60 prosent at de har brukt slike programmer siste fire år, mens halvparten bruker programmer aktivt nå. Dette er en formidabel vekst på bare halvannet år, spesielt med tanke på at det dreier seg om samme bruttoutvalg. Veksten er aller størst ved de videregående skolene, der nesten 40 prosent har brukt slike programmer siste fire år, mens andelen var bare ni prosent våren 2009. Andelen av de videregående skolene som har brukt program før, men ikke gjør det aktivt i dag (13 prosent) er faktisk høyere enn den samlede andelen som hadde brukt programmer våren 2009 (9 prosent).

Tabell 5.1 Bruk av forebyggende programmer mot problematferd og for bedre læringsmiljø. Skolene. Prosent.

	Har skolen brukt slike programmer fire siste år, og bruker skolen slike programmer aktivt i dag?				
	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms-skole	Videre-gående skole	Alle skoler
Bruker aktivt i dag	59	52	43	26	50,4
Har brukt, men ikke i dag	8	10	7	13	9,2
Nei	33	38	50	61	40,3
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=357)	(n=135)	(n=98)	(n=104)	(N=694)

Vi har grunn til å tro at noe av den tilsynelatende sterke veksten i bruk av programmer kan skyldes hvordan spørsmålene er formulert. Våren 2009 var begrepet ”forskningsbaserte programmer” inkludert i selve spørsmålet. Høsten 2010 brukes begrepet ”slike programmer” etter en innledning der ”forskningsbaserte programmer” riktignok nevnes, men der det ellers ikke gjøres en så sterk avgrensing som det ble gjort våren 2009. Ytterligere en grunn til at vi trekker denne veksten i bruk av programmer i tvil, er at en kartlegging av bruken av fem forskningsbaserte programmer, som ble gjort sommeren 2010, tyder på at svært få nye skoler tok slike programmer i bruk for første gang i 2009 og 2010. Denne kartleggingen ble gjort for

et prosjekt om mobbing som NIFU STEP for tiden gjennomfører på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet (Lødding og Vibe 2010).

Vi mener imidlertid at den måten spørsmålene er stilt på høsten 2010 kan gi et riktigere bilde av situasjonen enn den mer avgrensede definisjonen som ble benyttet våren 2009. Vi har dessuten grunn til å tro at slett ikke alle er i stand til å skille mellom hva som er forskningsbaserte programmer og hva som ikke er det, særlig i en situasjon der man skal svare på en spørreundersøkelse. Bruk av programmer viser uansett at det satses på arbeidet for et bedre skolemiljø, selv om vi ikke vet noe om oppfølgingen av programmene i det daglige arbeidet. Vi kan så langt konkludere med at flertallet av skolene har brukt programmer, samtidig som bruken er mest utbredt på barneskolene, mens den er klart minst utbredt på de videregående skolene. Vi har sett nærmere på om det er noen forskjell i bruken av programmer etter skolestørrelse, men finner at det ikke er tilfelle. Det er heller ingen forskjell på skolenivå mellom kommuner der det er få offentlige grunnskoler i forhold til kommuner der det er mange skoler

Skoleeierne er stilt samme spørsmål som skolene på vegne av sine skoler, men med flere svaralternativer fordi vi her må ta høyde for at noen skoler i kommunen bruker programmer, mens andre ikke gjør det. Tabell 5.2 viser svarfordelingen.

Tabell 5.2 Bruk av forebyggende programmer mot problematferd og for bedre læringsmiljø. Skoleeierne. Prosent.

Har skolene brukt slike programmer fire siste år, og bruker skolene slike programmer aktivt i dag?	Antall offentlige grunnskoler i kommunen					Fylke	Alle
	1-4	5-9	10-19	20 og flere			
Alle bruker aktivt i dag	44	41	47	8			34
Noen bruker aktivt i dag	20	48	40	92	72		43
Brukte før, men ikke i dag	4						2
Nei	29	10	13		11		18
Vet ikke	4				17		4
Sum	100	100	100	100	100		100
Antall	(n=55)	(n=29)	(n=15)	(n=12)	(n=18)		(N=129)

34 prosent av skoleeierne oppgir at alle skoler i kommunen/fylket bruker programmer i dag. Naturlig nok vil denne andelen være lavest der det er ekstra mange skoler, altså i fylkene og i de største kommunene. 43 prosent oppgir at noen skoler bruker programmer, og dette gjelder 92 prosent av de største kommunene og 72 prosent av fylkene. 18 prosent av alle skoleeiere oppgir at ingen skoler har brukt programmer siste fire år, mens dette gjelder 29 prosent av kommuner der det er færre enn fem skoler. Det gir ikke mening å sammenlikne tabell 5.1 og 5.2 direkte, det vil si hva skoleeier rapporterer og hva skolene selv rapporterer om bruken av programmer, fordi skolene svarer bare på vegne av seg selv, mens skoleeierne svarer på vegne av flere skoler og må ta høyde for at noen skoler bruker program mens andre ikke gjør det. Likevel ser det ut til å være et rimelig forhold mellom resultatene.

5.2 Skolenes bruk av programmer

Tabell 5.3 viser hvor mange skoler som bruker eller har brukt fjorten ulike programmer. Det er viktig å presisere at mange skoler bruker eller har brukt flere enn ett program og at vi ikke vet hvilke program som brukes nå og hvilke som eventuelt har vært brukt tidligere. Av de skolene som bruker eller har brukt program har en av fire brukt tre eller flere programmer og hver skole nevner i gjennomsnitt to programmer. Alle programmene i tabell 5.3, med unntak av to, var egne svarkategorier i undersøkelsen. Brukere av *Det er mitt valg* og *VIP* har benyttet svarkategorien 'andre programmer' og har presisert der hvilket program det gjelder.

Tabell 5.3 Forebyggende programmer som er i bruk eller har vært brukt fire siste år.

Har skolen brukt slike programmer fire siste år, og bruker skolen slike programmer aktivt i dag?			
Program	Bruker aktivt i dag	Har brukt, men ikke i dag	Alle skoler
Steg for steg	33 %	19 %	18 %
Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd	21 %	20 %	12 %
Zero	18 %	17 %	11 %
MOT	16 %	23 %	10 %
Zippys venner	18 %	8 %	10 %
Det er mitt valg (Lion's Quest)	16 %	9 %	9 %
Aggression Replacement Training (ART)	15 %	16 %	9 %
Læringsmiljø og Pedagogisk analyse (LP-modellen)	11 %	20 %	7 %
Positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling i skolen (PALS)	12 %	5 %	7 %
Skolemegling	9 %	5 %	5 %
De utrolige årene (Webster-Stratton)	7 %	6 %	4 %
Respekt (tidligere navn: Connect)	6 %	0 %	3 %
VIP	3 %	5 %	2 %
Du og jeg og vi to	1 %	2 %	1 %
Andre.	16 %	9 %	9 %

Tabell 5.3 viser at *Steg for steg* er det programmet som brukes av flest skoler. Av de skolene som bruker program aktivt i dag, er en av tre brukere av *Steg for steg*, mens 19 prosent av de skolene som er tidligere brukere brukte dette programmet. Alt i alt er dermed 18 prosent av alle skolene i vårt utvalg nåværende eller tidligere brukere av *Steg for steg*. Dette avviker sterkt fra hva vi fant våren 2009 (Vibe, Evensen og Hovdhaugen 2009:30), da bare 8 prosent oppga *Steg for steg*. Dette kan skyldes tre forhold. For det første var ikke *Steg for steg* egen svarkategori våren 2009, slik at skoler som brukte programmet måtte føre dette opp særskilt i en egen rubrikk for andre programmer. Det samme gjelder flere andre programmer. *MOT* hadde bare 4,5 prosent våren 2009 og har 16 prosent av de aktive brukerne nå, *Det er mitt valg* hadde 5 prosent i 2009 og 16 prosent nå. *Zippys venner* og *ART* var ikke med i tabellen som egne kategorier i det hele tatt og har henholdsvis 18 og 15 prosent av de aktive brukerne nå.

I tillegg er nok veksten i bruken av *Steg for steg* også for en stor del reell. En klar indikasjon på dette er at det er nesten dobbelt så høy andel av dagens brukere av programmer som oppgir *Steg for steg* sammenliknet med tidligere brukere. Vi ser for øvrig at det samme er tilfelle for *Zippys venner*. Leverandøren av *Steg for steg* oppgir enda høyere tall og reklamerer

på sin hjemmeside med at 1900 grunnskoler har kjøpt programmet.⁴ Det tilsvarer over 60 prosent av landets grunnskoler. En tredje grunn til at *Steg til steg* ble nevnt av langt færre skoler våren 2009 enn høsten 2010 kan være understrekningen av ”forskningsbasert program” i spørsmålsteksten våren 2009 og at mange kan ha regnet *Steg for steg* for ikke å være forskningsbasert siden det ikke var nevnt blant de fem programmene som da hadde egen svarkategori. Når det ikke står ”forskningsbasert” i selve spørsmålsteksten høsten 2010, har dette trolig ført til at langt flere skoler har krysset av for bruk av program i det hele tatt, og særlig gjelder dette *Steg for steg*.

Etter *Steg for steg* er *Olweus-programmet* det som brukes av flest, 21 prosent av skolene som bruker program aktivt i dag og 20 prosent av tidligere brukere av programmer nevner *Olweus-programmet*. *Zero*, *MOT*, *Det er mitt valg*, *Zippys venner* og *ART* er omtrent jevnstore og nevnes av mellom 15 og 18 prosent av de som bruker programmer aktivt i dag. Vi vil igjen presisere at vi ikke vet med sikkerhet hvilke programmer som en skole som bruker flere enn ett, bruker i dag.

Vi kan bruke informasjonen om bruk av programmer til å beregne hvor mange skoler som har brukt de forskjellige programmene blant alle norske skoler. Vi veier da resultatene i forhold til antall skoler innenfor de fire skoleslagene. Tabell 5.4 viser resultatet av en slik beregning.

Tabell 5.4 Beregnet antall skoler som har benyttet fjorten ulike forebyggende programmer i løpet av fire siste år.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms-skole	Videre-gående	Alle skoler
Steg for steg	453	180	5	0	638
Olweus-programmet	246	124	42	12	424
Zero	236	101	38	0	375
MOT	24	146	118	57	346
Zippys venner	241	96	5	0	341
Det er mitt valg	231	73	9	4	318
Aggression Replacement Training (ART)	159	73	80	0	312
LP-modellen	154	34	42	20	251
PALS	173	34	5	16	228
Skolemegling	82	28	24	29	162
De utrolige årene (Webster-Stratton)	96	51	0	0	147
Respekt (tidligere navn: Connect)	43	34	19	12	108
VIP	0	0	5	53	58
Du og jeg og vi to	19	6	0	4	29
Andre	183	68	33	29	312

For tre av fem programmene, som hadde egne svarkategorier i undersøkelsen fra våren 2009, stemmer tallene relativt godt med det vi finner nå. Litt færre skoler oppgir at de har benyttet *Olweus-programmet*, *Zero* og *PALS* i forhold til forrige undersøkelse, mens betydelig flere oppgir *LP-modellen* og *Respekt*. De virkelig store avvikene i forhold til tallene fra våren 2009 får vi for *Steg for steg*, *MOT*, *Zippys venner*, *Det er mitt valg*, *ART*, *Skolemegling* og *De*

⁴ http://www.prososial.no/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=33

utrolige årene. Ingen av disse programmene hadde egne svarkategorier i 2009. Vi tror dette har vært en barriere mot å oppgi at de ble brukt.

Vi ser at det er en betydelig forskjell mellom skoleslagene i hvor mye brukt de ulike programmene er. *Steg for steg* er i bruk omtrent utelukkende på skoler med barnetrinn, og det gjelder også *Zippys venner*, *Det er mitt valg*, *PALS* og *De utrolige årene*. At vi finner *Du og jeg og vi to* i bruk i videregående skole, beror nok på en feilavkryssing. *MOT* og *VIP* er programmer som sikter inn mot skoler med elever på ungdomstrinnet og i videregående. *Skolemegling*, *Respekt* og *LP-modellen* er de programmene som synes å være minst knyttet til bestemte trinn.

Tabell 5.5 Andel av skolene som har brukt ulike forebyggende programmer fire siste år etter landsdel.

	Oslo og Akershus	Østlandet	Sør- og Vestlandet	Midt- og Nord-Norge
Steg for steg	4 %	26 %	16 %	21 %
Olweus-programmet	20 %	9 %	10 %	14 %
Zero	10 %	11 %	14 %	5 %
MOT	8 %	7 %	11 %	13 %
Zippys venner	1 %	5 %	16 %	11 %
Det er mitt valg	3 %	13 %	7 %	12 %
Aggression Replacement Training (ART)	7 %	16 %	7 %	4 %
LP-modellen	7 %	8 %	5 %	10 %
PALS	11 %	7 %	4 %	8 %
Skolemegling	12 %	5 %	3 %	3 %
De utrolige årene (Webster-Stratton)	3 %	3 %	2 %	9 %
Respekt (tidligere navn: Connect)	8 %	0 %	2 %	6 %
VIP	3 %	1 %	2 %	3 %
Du og jeg og vi to	0 %	1 %	1 %	1 %
Andre.	8 %	8 %	12 %	6 %

Tabell 5.5 viser at det for enkelte forebyggende programmer er en betydelig forskjell mellom landsdeler i andelen av skolene som har brukt det. *Steg for steg*, *Zippys venner* og *Det er mitt valg* brukes svært lite i Oslo og Akershus hvor andelen som bruker *Olweus-programmet*, *PALS* og *Skolemegling* er tilsvarende høyere. *Steg for steg*, *Det er mitt valg* og *ART* brukes mer på Østlandet enn i resten av landet. *Zippys venner* og *MOT* er mer brukt på Sør- og Vestlandet og i Midt- og Nord-Norge enn ellers i landet.

5.3 Skoleeiers opplysninger om skolenes bruk av programmer

Skoleeierne er spurt om hvilke programmer som er eller har vært i bruk ved skolene i kommunen eller fylket. Når vi spør skoleeier, vil vi få andre svar enn når vi spør skolene. Dette skyldes at skoleeierne må forventes å oppgi enda flere ulike programmer enn skolene. De skolene som brukte program oppga i gjennomsnitt to hver, mens skoleeierne oppgir i gjennomsnitt 2,6 programmer. Tabell 5.6 viser hvor stor andel av skoleeierne som har oppgitt de ulike programmene blant de som svarer at en eller flere skoler i kommunen eller fylket

bruker programmer. I tillegg er det beregnet hvor stor andel som bruker programmene blant alle skoleeiere.

Tabell 5.6 Andel av skoleeierne som oppgir at deres skoler har brukt ulike forebyggende programmer fire siste år. Skoleeiere med skoler som har brukt program og alle skoleeiere.

	En eller flere skoler har benyttet program			Alle skoleeiere		
	Kommune	Fylke	Alle	Kommune	Fylke	Alle
MOT	29 %	43 %	31 %	24 %	31 %	25 %
Steg for steg	36 %	0 %	31 %	29 %	0 %	25 %
Zero	28 %	7 %	25 %	23 %	5 %	20 %
Aggression Replacement Training (ART)	23 %	29 %	24 %	18 %	21 %	19 %
Olweus-programmet	24 %	14 %	23 %	19 %	10 %	18 %
Zippys venner	26 %	0 %	23 %	21 %	0 %	18 %
Skolemegling	17 %	50 %	22 %	14 %	36 %	17 %
LP-modellen	18 %	29 %	20 %	15 %	21 %	16 %
PALS	20 %	7 %	18 %	16 %	5 %	14 %
De utrolige årene	12 %	0 %	10 %	10 %	0 %	8 %
Det er mitt valg	10 %	0 %	8 %	8 %	0 %	7 %
Respekt	9 %	0 %	8 %	7 %	0 %	6 %
Du og jeg og vi to	2 %	0 %	2 %	2 %	0 %	1 %
Andre	8 %	36 %	11 %	6 %	26 %	9 %

Det er betydelige forskjeller i forhold til fordelingen i tabell 5.3. Et felles trekk er at andelene som oppgir de ulike programmene gjennomgående er høyere enn når vi spør skolene. Det eneste unntaket er *Det er mitt valg*, som ikke hadde egen svarkategori. Det er naturlig at flere av skolene enn skoleeierne husker å føre opp dette programmet under "andre" når de selv bruker det. Når MOT og Skolemegling kommer betydelig høyere når vi spør skoleeierne, skyldes dette trolig at disse programmene er spesielt mye brukt på ungdomstrinnet og i videregående skole. Dermed vil mange skoleeiere i kommunene kjenne til det, men det vil bare være aktuelt for noen av skolene i kommunene. Over halvparten av utvalget av skoler er jo rene barneskoler.

5.4 Skolenes motiver for valg av program

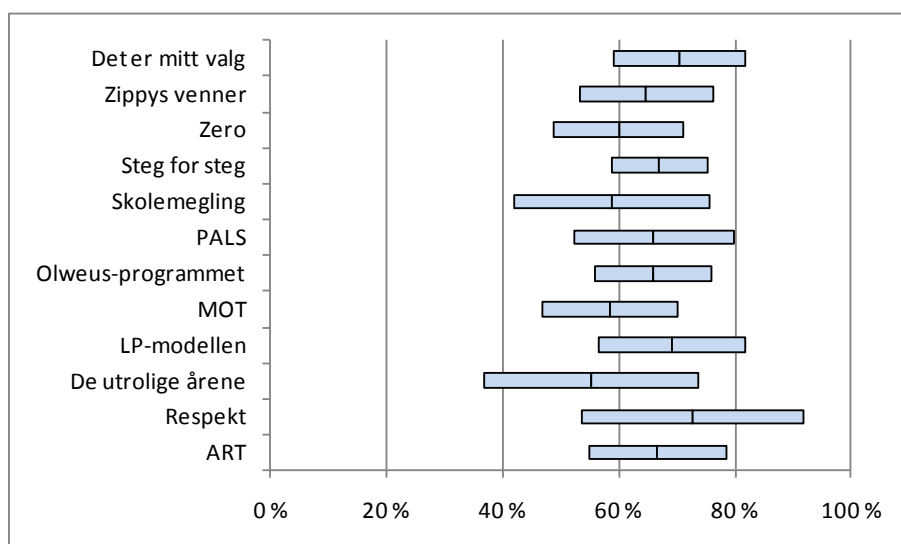
De av skolene som bruker forbyggende program aktivt i dag, eller som har gjort det de fire siste årene, er stilt seks "ja/nei"-spørsmål om motivene for valg av program. Tabell 5.7 viser andelen som svarte "ja" på de enkelte spørsmålene, etter skoleslag. Det motivet som er det klart viktigste er at skolene ønsket å basere arbeidet med læringsmiljøet på forskningsbaserte program med dokumentert effekt. 59 prosent av skolene svarer dette. Andelen er høyest blant ungdomsskolene med 68 prosent og lavest på de videregående skolene, 36 prosent. Omtrent en av fire skoler svarer at de hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet. Andelen er høyest på de videregående skolene (43 prosent) og lavest blant 1-10 skolene med 23 prosent.

Tabell 5.7 Motiver for valg av program etter skoletype. ”Hvorfor har skolen valgt å benytte program om problematferd?” Andel som svarer ”ja”.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms- skole	Videre- gående skole	Alle skoler
Skolen ville basere arbeidet med læringsmiljøet på forskningsbaserte program med dokumentert effekt	60 %	61 %	68 %	36 %	59 %
Skolen hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet	26 %	23 %	28 %	43 %	27 %
Skolen ville forbedre et dårlig læringsmiljø	21 %	31 %	16 %	32 %	23 %
Skolen ble kontaktet og fikk et tilbud fra de som har utviklet og/eller eier programmene	20 %	24 %	12 %	27 %	21 %
Skoleeier påla skolen å ta i bruk program	23 %	18 %	14 %	2 %	19 %
Foreldrene / FAU ønsket at skolen skulle ta i bruk program	7 %	10 %	6 %	0 %	7 %

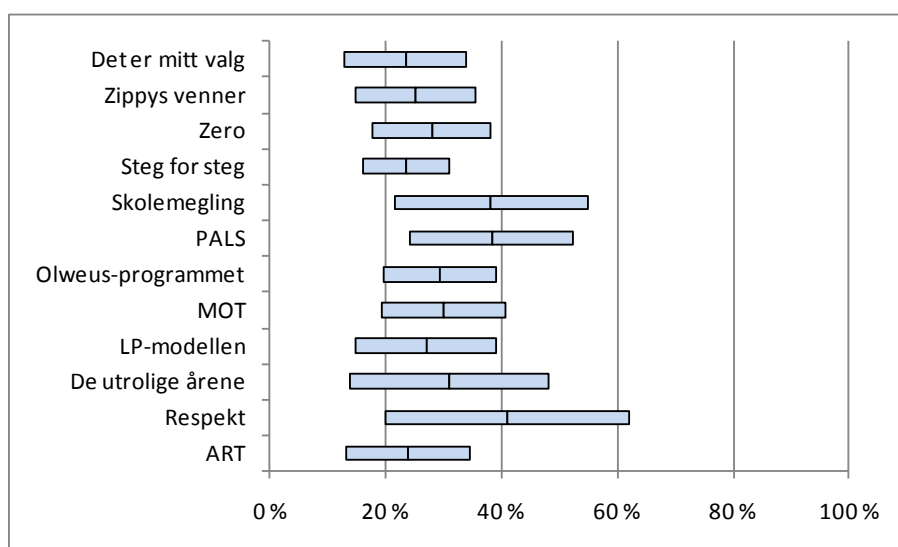
23 prosent av skolene svarer at de ville forbedre et dårlig læringsmiljø. Andelen varierer mellom 16 prosent for ungdomsskolene og 32 prosent blant de videregående skolene. 21 prosent av skolene ble kontaktet av programeierne, færrest blant ungdomsskolene (12 prosent) og flest blant de videregående (27 prosent). Pålegg fra skoleeier om bruk av program gjelder 19 prosent av skolene. Dette skjer bare unntaksvis ved de videregående skolene, mens andelen ellers varierer mellom 14 prosent for ungdomsskolene og 23 prosent for barneskolene. Det minst vanlige som motiv for valg av program er at foreldrene eller FAU ønsket at skolen skulle ta i bruk program. Dette gjelder bare 7 prosent av skolene i alt, og ingen av de videregående skolene.

Vi skal nå gjengi en serie figurer som viser hvordan motivene for valg av program varierer med hvilket program som er valgt.

Figur 5.1 Skolen ville basere arbeidet med læringsmiljøet på forskningsbaserte program med dokumentert effekt. Andel av skolene som svarer ja. Med konfidensintervall på 95 % nivå.

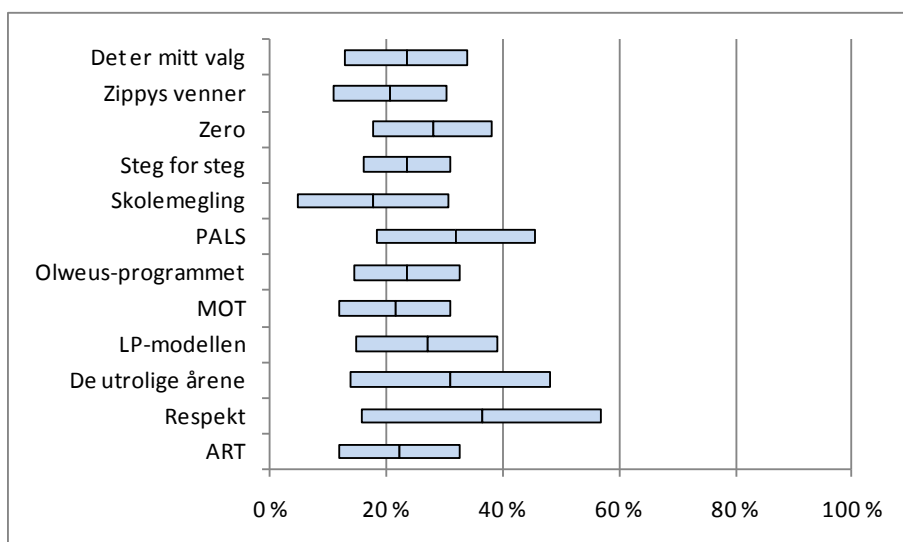
Figur 5.1 viser andelen av skolene som oppgir at de ville basere arbeidet med læringsmiljøet med forskningsbaserte program med dokumentert effekt varierer mellom programmene. 59 prosent av skolene som bruker program nevner dette som motiv og andelen varierer fra 55 prosent for skoler som bruker eller har brukt *De utrolige årene* til 73 prosent av skolene som har brukt *Respekt*. Vi ser at usikkerheten rundt prosentandelen er stor og vi finner ingen signifikante forskjeller når vi sammenlikner programmene. I vårt materiale er det for eksempel bare 22 skoler som har oppgitt at de bruker *Respekt*. Vi vil igjen minne om at skolene kan ha oppgitt at de bruker flere programmer enn ett, og motivene for valg av program gjelder i så fall for alle programmene de har brukt.

Figur 5.2 Skolen hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet. Andel av skolene som svarer ja. Med konfidensintervall på 95 % nivå.

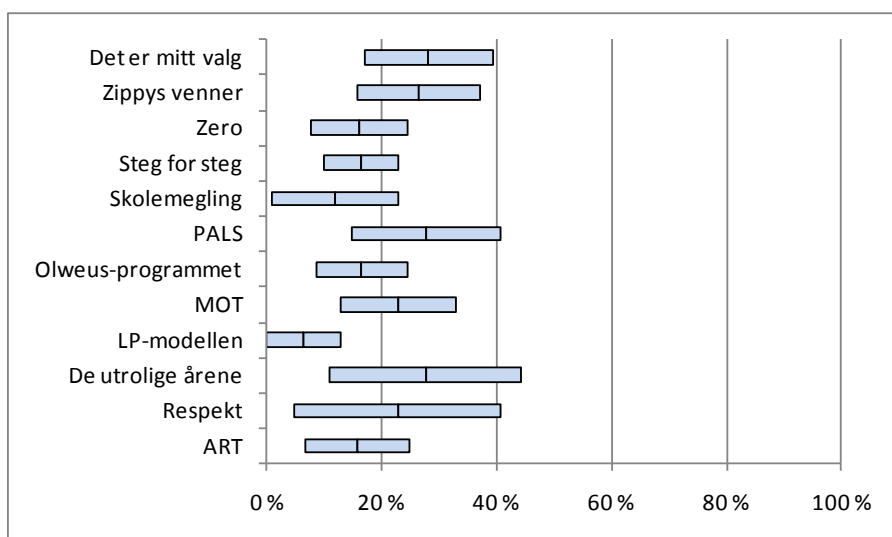
27 prosent av skolene oppgir som motiv at skolen hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet (figur 5.2). Andelen varierer fra 23 prosent for skoler som har brukt *Det er mitt valg* til 41 prosent for *Respekt*-skolene. Igjen er usikkerheten så stor at vi ikke får fram signifikante forskjeller.

23 prosent av skolene oppgir som motiv for valg av program at de ville forbedre et dårlig læringsmiljø (figur 5.3). Her varierer andelen fra 18 prosent for skolene som bruker programmet *Skolemegling* til 36 prosent for *Respekt*-skolene. Igjen har disse skolene den høyeste andelen som oppgir motivet, men fortsatt er det slik at den store usikkerheten, som skyldes små utvalg av skoler for de minste programmene del, gjør at vi ikke kan peke ut programmer som skiller seg signifikant fra hverandre.

Figur 5.3 Skolen ville forbedre et dårlig læringsmiljø. Andel av skolene som svarer ja. Med konfidensintervall på 95 % nivå.

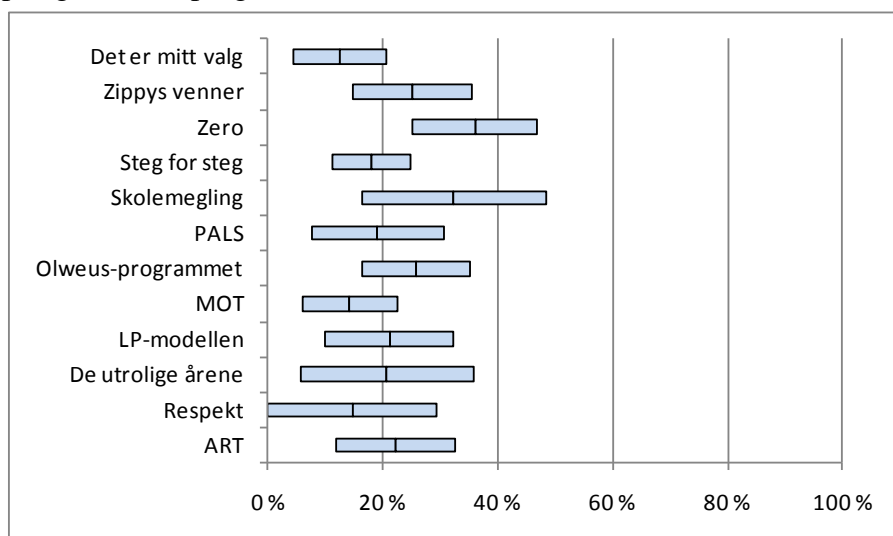
21 prosent av skolene oppgir at de ble kontaktet og fikk et tilbud fra de som har utviklet og/eller eier programmene (figur 5.4). Andelen varierer fra 6 prosent for *LP-modellen* til 28 prosent av skolene som har brukt *Det er mitt valg* og *PALS*. Når det gjelder dette motivet, skiller *LP-modellen* seg signifikant fra *Det er mitt valg*, *Zippys venner*, *MOT* og *PALS* ved å ha en særlig lav andel brukere som oppgir at tilbud fra programeier har vært motiv for å velge programmet.

Figur 5.4 Skolen ble kontaktet og fikk et tilbud fra de som har utviklet og/eller eier programmene. Andel av skolene som svarer ja. Med konfidensintervall på 95 % nivå.

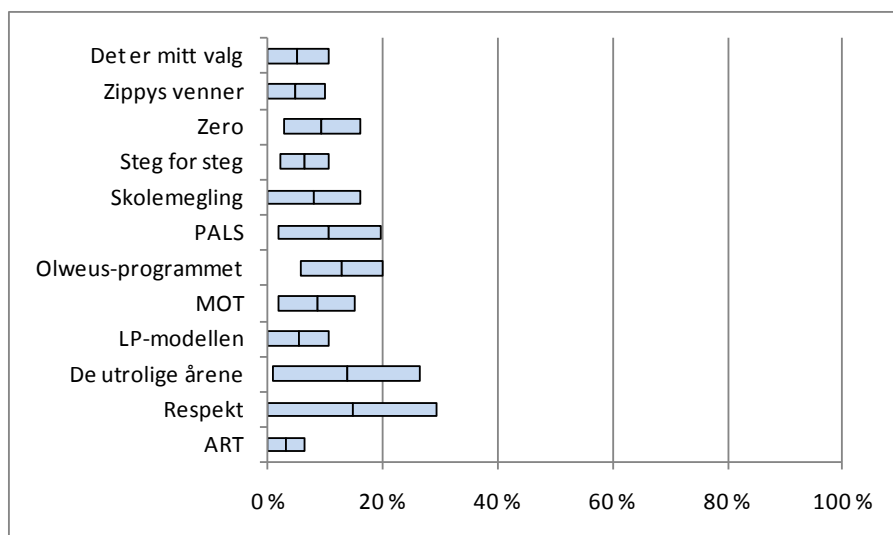
19 prosent av skolene oppgir at skoleeier har pålagt dem å ta i bruk program (figur 5.5). Andelen varierer fra 13 prosent for *Det er mitt valg* til 36 prosent for *Zero*. Forskjellen er statistisk signifikant mellom *Zero* på den ene siden og *Det er mitt valg*, *Steg for steg* og *MOT* på den andre. Den høye andelen av *Zero*-brukerne som oppgir at skoleeier har pålagt skolen

bruk av program er interessant ettersom Zero er ett av to program som Utdanningsdirektoratet hvert år inviterer skolene til å delta i.⁵ Det andre er Olweus-programmet, men dette avviker ikke signifikant fra andre programmer når det gjelder andel av skolene som oppgir at de er pålagt å bruke program.

Figur 5.5 Skoleeier påla skolen å ta i bruk program. Andel av skolene som svarer ja. Med konfidensintervall på 95 % nivå.

Bare 7 prosent av skolene oppgir at foreldrene eller FAU ønsket at skolen skulle ta i bruk program (figur 5.6). Andelen varierer fra 2 prosent for ART til 14 prosent for *De utrolige årene* og *Respekt*. Det er ingen signifikante forskjeller mellom programmene.

Figur 5.6 Foreldrene/FAU ønsket at skolen skulle ta i bruk program. Andel av skolene som svarer ja. Med konfidensintervall på 95 % nivå.

⁵ http://www.udir.no/upload/Brev/laringsmiljo/invitasjonsbrev_for_antimobbeprogram_2010.pdf

5.5 Skoleeierne om skolenes motiver for valg av program

Tabell 5.8 gjengir hva skoleeierne oppgir som å være skolenes motiv for å velge program. Svarfordelingen avviker fra det vi fant når samme spørsmål ble stilt skolene, ved at andelen gjennomgående er noe høyere. Unntaket er begrunnelsen "Skolene ville basere arbeidet med læringsmiljøet på forskningsbaserte program med dokumentert effekt", der andelen som svarer "ja" er omtrent den samme.

Tabell 5.8 Motiver for valg av program. "Hvorfor har skoler i din kommune/fylkeskommune valgt å benytte program om problematferd?" Andel som svarer "ja".

	Kommune	Fylke	Alle
Skolen(e) hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet	55 %	57 %	55 %
Skolen(e) ville basere arbeidet med læringsmiljøet på forskningsbaserte program med dokumentert effekt	56 %	36 %	53 %
Skolen(e) ville forbedre et dårlig læringsmiljø	42 %	21 %	39 %
Skoleeier påla skolen(e) å ta i bruk program	38 %	0 %	33 %
Skolen(e) ble kontaktet og fikk et tilbud fra de som har utviklet og/eller eier programmene	22 %	29 %	22 %
Foreldrene/ FAU ønsket at skolen(e) skulle ta i bruk program	15 %	0 %	13 %

Det er omtrent dobbelt så mange av skoleeierne som av skolene som svarer at skolene hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet. Hvorfor det er slik, kan vi ikke gi noe klart svar på, men det kan være at dette er et uttrykk for at skoleeierne legger mer vekt på dette som en generell begrunnelse enn skolene gjør når de velger program. Andelen av kommunene som begrunner bruk av program med at skolene ville forbedre et dårlig læringsmiljø er omtrent dobbelt så høy som når vi ber grunnskolene ta stilling til den samme begrunnelsen. Det må kunne tas som et uttrykk for at mange skoleeiere forutsetter at dette har vært en del av begrunnelsen, mens det har vært mindre viktig som motiv for skolene. Når det gjelder denne begrunnelsen, er forholdet det motsatte for fylkenes del. En lavere andel av fylkene enn de videregående skolene oppgir dårlig læringsmiljø som begrunnelse for å velge program.

Å pålegge skolene å bruke program synes bare å ha vært aktuelt i kommunene, det vil si overfor grunnskolene. Dette stemmer godt med tabell 5.7, selv om to videregående skoler riktignok oppga dette som begrunnelse. Andelen av skoleeierne som oppgir at skolene ble kontaktet av programeier og fikk et tilbud samsvarer svært godt med det skolene svarer på samme spørsmål. Det er flere skoleeiere enn skoler som viser til at foreldrene ønsket at program skulle tas i bruk, og det stemmer også godt at dette bare har vært et motiv for grunnskolene og kommunene.

5.6 Begrunnelser for ikke å ta i bruk forebyggende program

De skolene som ikke har benyttet forebyggende program mot problematferd de siste fire årene er bedt om å oppgi grunnene til dette. Tabell 5.9 gjengir begrunnelsene. Det viste seg at svært mange skoler ikke fant de faste svarkategoriene tilstrekkelige. Disse har benyttet ”annet”-kategorien. I ettertid er svarene fordelt på de opprinnelige kategoriene der dette passet, og i tillegg er det opprettet fire andre svarkategorier. De nye kategoriene er markert med en stjerne i tabellen. De gjenværende i ”annet”-kategorien har ikke latt seg fordele på noen av de andre kategoriene. Alle resterende ”annet”-svar er gjengitt i et eget vedlegg til kapitlet (avsnitt 5.7).

Tabell 5.9 Begrunnelser for ikke å ta forebyggende program i bruk. ”Hvorfor har skolen valgt ikke å benytte program om problematferd?” Andel som svarer ”ja”.

	Barne- skole	1-10 skole	Ungdoms- skole	Videre- gående skole	Alle skoler
Program utgjør en for smal tilnærming i forhold til kartlagte utfordringer	21 %	18 %	30 %	31 %	24 %
Eget opplegg ved skolen *	26 %	22 %	28 %	17 %	24 %
Det tar for mye tid	23 %	12 %	16 %	19 %	19 %
Det koster for mye penger	24 %	24 %	12 %	6 %	18 %
Det gir for liten pedagogisk handlefrihet	9 %	10 %	22 %	11 %	12 %
Ikke atferdsproblemer *	9 %	8 %	8 %	19 %	11 %
Uenig i verdigrunnlag og pedagogisk tenkning som ligger til grunn for programmene	5 %	8 %	6 %	3 %	5 %
Tar i bruk program seinere *	1 %	12 %	6 %	0 %	4 %
Lokalt opplegg *	4 %	4 %	0 %	2 %	3 %
Andre årsaker	13 %	14 %	4 %	8 %	10 %

Den mest benyttede av de faste kategoriene er at program utgjør en for smal tilnærming i forhold til kartlagte utfordringer. En av fire skoler svarer dette, og det er særlig ungdomsskolene og de videregående skolene som legger vekt på denne begrunnelsen. En av fire skoler oppgir at de har et eget opplegg ved skolen. Dette har de presisert særskilt etter å ha krysset av for ”annet”-kategorien. 19 prosent av skolene mener at bruk av program tar for mye tid, mens 18 prosent mener det er et økonomisk spørsmål. Det er særlig skolene med barnetrinn som viser til økonomien. 12 prosent av skolene mener program gir for lite pedagogisk handlefrihet. Dette framheves særlig på ungdomsskolene.

11 prosent av skolene som ikke bruker program begrunner dette ut fra ulike svar som til sammen kan samles under overskriften ”har få eller ingen atferdsproblemer”. Fem prosent av skolene har planer om å ta i bruk program seinere, mens tre prosent følger et lokalt opplegg i samarbeid med andre skoler i kommunen eller fylket. I tillegg kommer ti prosent som oppgir andre grunner.

Også skoleeierne er spurt om hvorfor alle eller noen av skolene ikke har benyttet forebyggende program mot problematferd. De oppgir et stort antall begrunnelser, og en av tre oppgir begrunnelser som var ført opp under ”annet”-kategorien. Av dette har vi laget en ny kategori, ”Lokale opplegg”, mens de øvrige fortsatt tilhører ”annet”-kategorien og finnes gjengitt i avsnitt 5.7.

Tabell 5.10 Begrunnelser for ikke å ta forebyggende program i bruk. ”Hvorfor har skoler i din kommune/fylkeskommune valgt ikke å benytte program om problematferd?” Andel som svarer ”ja”.

	Kommune	Fylke	Alle
Det tar for mye tid	30 %	33 %	30 %
Det koster for mye penger	23 %	20 %	22 %
Lokale opplegg *	25 %	7 %	21 %
Program utgjør en for smal tilnærming i forhold til kartlagte utfordringer	16 %	27 %	18 %
Det gir for liten pedagogisk handlefrihet	8 %	7 %	8 %
Uenig i verdigrunnlag og pedagogisk tenkning som ligger til grunn for programmene	7 %	7 %	7 %
Andre årsaker	15 %	13 %	14 %

Skoleeierne legger i større grad vekt på at programmer tar tid enn skolene, mens andelen som viser til den økonomiske siden av saken er den samme som vi finner på skolenivå. Også her er det mange som viser til lokale opplegg, en av fem. Sammenliknet med skolene er skoleeierne er litt mindre opptatt at programmer utgjør en for smal tilnærming og de legger også litt mindre vekt på den pedagogiske handlefriheten enn skolene. Når det gjelder vurderingen av verdigrunnlaget for programmene, legger skoler og skoleeiere omtrent like lite vekt på dette.

5.7 Andre grunner til ikke å bruke program

Vi gjengir her de grunnene til å ikke bruke forebyggende program som ikke kunne plasseres i noen av kategoriene i tabell 5.9 og 5.10.

5.7.1 Skolenes begrunnelser. Tabell 5.9

- For lite kjennskap og usikker på relevans
- Har ikke hørt om det.
- Mange andre felt som også skal ha fokus.
- Ikke tilbud i vgo.
- Kjenner ikke til programmet.
- Vet ikke. Jeg er nytilsatt her.
- Det har vært drøftet, men ikke tatt standpunkt til hvordan vi skal jobbe med dette.
- Er forholdsvis ny som rektor, vil vurdere program.
- Fordi det har vært 4 forskjellige rektorer her de siste 4 årene. Med andre ord stor utskiftning av rektorer.
- Har ikke vært aktuelle tilbud
- I denne perioden har vi hatt store utskiftninger i personalet (sykdom, graviditet m.m.) og vurderte det derfor slik at vi ville ta deler av PALS, men knyttet til hjelp fra PPS og dermed ikke gjennomført programmet helt. Dette har vi hatt god erfaring med.
- Kjenner ikke programmene godt nok til å uttale meg

- Kommunen kunne kun gi tilbudet til to skoler
- Lite oppvekstsenter med få elever.
- Liten skole, elevenes adferd er veldig synlig, tas etter hvert
- Liten skule, med god oversikt. Elevtalet er så lite at vi får ikkje ut data som kan tolkast.
- Ny skule, privat
- Skolen er inne i et annet utviklingsprosjekt.
- Skolen er liten og har en følelse av at disse programmene er beregnet på større forhold. Skolen har ønsket PALS program, men kommunen mangler ressurser til slik satsing.
- Tidligere rektorer har ikke brukt slike program, jeg vet ikke hvorfor.
- Trinnorganisering der hvert trinn ledes av et team gjør at utfordringer diskuteres og løses i samarbeid.
- Vi er en privatskole med en alternativ pedagogikk som ikke er underlagt, pålagt slike programmer fra kommunens side
- Vi har flere andre satsingsområder i perioden (lesing og vurdering)
- Dette er ein liten privat skule som er relativt nyoppstarta, så vi har ikkje vurdert det enno. Vi er veldig heldige i forhold til problematferd her på skulen. Det kan nok likevel brukast til førebygging.
- Ikkje stilt krav om dette.
- Liten skole med få problemer
- Vet ikke, er ny rektor

5.7.2 Skoleeierens begrunnelser. Tabell 5.10

- Vi held på med innføring no. Skuleår 2010-2011 skal programmet starta opp
- Vi har kjørt det for 9 år sidan og har avtalt å køyre nytt frå hausten 2011
- Vi har hatt en periode hvor vi har hatt fokus på lesing, vurdering og en språkdebatt som har tatt mye tid.
- Kommunen deltar med en skole i prosjektet "Betre læringsmiljø" i regi av Utdanningsdirektoratet.
- Ikke behov
- Har ikke vurdert behovet som stort nok
- Det er utviklet for få forskningsbaserte programmer for videregående skole
- Den ene skolen som ikke har benyttet seg av LP-modellen, er en fådelt skole med bare 7 elever og to lærere.
- De siste årene har vi hatt fokus på fag, spesielt lesing. Alle våre skoler er MOT- skoler.

5.8 Oppsummering

Til sammen knapt 60 prosent av skolene har benyttet forebyggende programmer om problematferd siste fire år, mens halvparten av skolene bruker slike programmer aktivt nå. Flest barneskoler bruker slike programmer aktivt nå, 59 prosent, og færrest videregående skoler, 26

prosent. Når vi spør kommunene om bruken av programmer blant deres grunnskoler, finner vi at bruken er minst utbredt i kommuner med få grunnskoler.

14 forskjellige programmer er identifisert. *Steg for steg* er det programmet som brukes av flest skoler, 18 prosent av alle skoler har brukt det i løpet av de fire siste årene. *Olweus-programmet* har vært i bruk ved 12 prosent av skolene, *Zero* 11 prosent og *MOT* og *Zippys venner* ved 10 prosent av skolene. Dette skulle tilsvare at ca 640 skoler har brukt *Steg for steg*, 420 *Olweus-programmet*, 375 *Zero* og omtrent 340 *MOT* og *Zippys venner*.

Steg for steg er i bruk omtrent utelukkende på skoler med barnetrinn, og det gjelder også *Zippys venner*, *Det er mitt valg*, *PALS* og *De utrolige årene*. *MOT* og *VIP* er programmer som sikter inn mot skoler med elever på ungdomstrinnet og i videregående. *Skolemegling*, *Respekt* og *LP-modellen* er de programmene som synes å være minst knyttet til bestemte trinn.

Steg for steg, *Zippys venner* og *Det er mitt valg* brukes svært lite i Oslo og Akershus hvor andelen som bruker *Olweus-programmet*, *PALS* og *Skolemegling* er tilsvarende høyere. *Steg for steg*, *Det er mitt valg* og *ART* brukes mer på Østlandet enn i resten av landet. *Zippys venner* og *MOT* er mer brukt på Sør- og Vestlandet og i Midt- og Nord-Norge enn ellers i landet.

Det viktigste motivet for å bruke å velge et forebyggende program er at skolen vil basere arbeidet med læringsmiljøet på forskningsbaserte program med dokumentert effekt. 59 prosent av skolene oppgir dette som motiv. 27 prosent mener at de hadde behov for ekstern støtte til å jobbe systematisk med læringsmiljøet, 23 prosent at de ville forbedre et dårlig læringsmiljø, 21 prosent at skolen ble kontaktet av programeier og 19 prosent at skoleeier på skolen å ta i bruk program. Det er ingen systematiske forskjeller mellom programmene når det gjelder hvilke motiv som tillegges mest vekt.

De viktigste grunnene til ikke å ta i bruk program er at dette gir en for smal tilnærming i forhold til kartlagte utfordringer og at skolen har et eget opplegg. En av fire skoler som ikke bruker program oppgir hver av disse grunnene. 19 prosent mener bruk av program tar for mye tid, mens 18 prosent synes det koster for mye penger. 12 prosent synes programmer gir for liten pedagogisk handlefrihet, mens 11 prosent framhever at de ikke har atferdsproblemer. Når skoleeierne stilles samme spørsmål, kommer det fram at de legger mer vekt på tid og penger enn skolene og noe mindre vekt på at program gir en for smal tilnærming i forhold til kartlagte utfordringer. 21 prosent av skoleeierne viser til lokale opplegg.

6 Vurdering

Spørsmålene i denne delen av undersøkelsen stilles i forbindelse med den fireårige nasjonale satsingen *Vurdering for læring* og implementering av forskrifter om individuell vurdering. Resultatene brukes aktivt, blant annet som grunnlag for Utdanningsdirektoratets strategier for å videreutvikle vurderingskulturen og vurderingspraksisen i grunnopplæringen. Det er stilt spørsmål både til skoler og skoleeiere.

6.1 Elevenes innsats som grunnlag for vurdering

Det første spørsmålet om vurdering ble stilt også høsten 2009 (Vibe og Evensen 2009) og gjelder om rektor og skoleeier mener at elevens innsats og aktivitet bør telle med i vurderingen av elevens kompetanse i fag. Etersom vurderingsforskriften er ganske uttrykkelig på at det er de samlede kompetansemålene som skal være grunnlaget for vurdering i fag, kan dette brukes som et kontrollspørsmål på hvordan denne delen av forskriften blir forstått. Forskriften nevner overhodet ikke elevens innsats som en del av vurderingsgrunnlaget. Slik spørsmålet er formulert, kan det imidlertid også forstås som at vi ønsker å få svar på om respondentene selv mener at innsats og aktivitet bør telle med, uavhengig av hva forskriften sier om dette.

”Formålet med vurdering i fag er å fremje læring undervegs og uttrykkje kompetansen til eleven, lærlingen og lære kandidaten undervegs og ved avslutninga av opplæringa i faget. Vurderinga skal gi god tilbakemelding og rettleiing til elevane, lærlingane og lære kandidatanane. Undervegsvurdering skal brukast som ein reiskap i læreprosessen, som grunnlag for tilpassa opplæring og bidra til at eleven, lærlingen eller lære kandidaten aukar kompetansen sin i fag. Sluttvurderinga skal gi informasjon om kompetansen til eleven, lærlingen og lære kandidaten ved avslutninga av opplæringa i faget.” (§ 3-3).

”Grunnlaget for vurdering i fag er dei samla kompetansemåla i læreplanane for fag slik dei er fastsette i læreplanverket, jf. § 1-1 eller § 1-3.” (§ 3-2).

Tabell 6.1: ”Elevenes innsats og aktivitet i klasserommet bør telle med som en viktig del av vurderingen av elevens kompetanse i fag.” Skoleeier og skoleledelse. Prosent

	Svært uenig	Litt uenig	Litt enig	Svært enig	Sum	Antall
Barneskole	15 %	13 %	45 %	27 %	100 %	(n=359)
1-10 skole	17 %	22 %	37 %	24 %	100 %	(n=135)
Ungdomsskole	31 %	13 %	40 %	15 %	100 %	(n=99)
Videregående skole	19 %	12 %	49 %	20 %	100 %	(n=104)
Kommune	21 %	13 %	42 %	24 %	100 %	(n=112)
Fylkeskommune	44 %	11 %	28 %	17 %	100 %	(n=18)

Både skoleledere og skoleeiere er svært delt i sitt syn på om innsats og aktivitet bør telle med i vurderingsgrunnlaget (tabell 6.1). I alle målgrupper for undersøkelsen, unntatt fylkene, er det

likevel en klar majoritet som mener at innsats og aktivitet bør tas med som en del av vurderingen. Denne majoriteten er størst på barneskolene, med 72 prosent, og minst på ungdomsskolene, med 55 prosent. I forhold til svarene som ble gitt på et tilsvarende spørsmål et år tidligere⁶, er det en nokså tydelig tendens i retning av at flere enn før mener at innsats og aktivitet bør tillegges vekt. Når vi kan registrere en slik generell uklarhet i synet på hva som bør være grunnlaget for vurderingen, og dessuten en endring i motsatt retning av det som logisk sett burde forventes, må dette bety at det fortsatt er stor uklarhet i sektoren om hvordan denne delen av vurderingsforskriften skal tolkes og praktiseres, eller at forskriften er lite kjent. En annen tolkning av svarene fra skoler og skoleeiere er at forskriften er kjent, men at det er en opposisjon mot den og at mange finner det urimelig at innsats og aktivitet ikke skal telle med. Det er nok særlig lett å tenke seg at mange vil synes dette bør inngå i vurderingsgrunnlaget, særlig i tilknytning til undervisningsvurderinger.

Det har vært en mediadebatt om vurderingsforskriften, og den har blant annet vist at det nettopp kan være begrepene “innsats” og “aktivitet” i vår spørsmålsformulering som er utfordrende. Noe av denne debatten har vært knyttet til skolens plikt til å gi elevene vurdering, og hvor grensen går for når det er et grunnlag for å gi en vurdering, spesielt på ungdomstrinnet og i videregående opplæring. Forskriftens § 3.3, 3. ledd sier om elevens plikter at “...Elevene skal møte til og delta aktivt i opplæringen. Stort fravær og manglende deltakelse i planlagte vurderingssituasjoner kan føre til at grunnlaget for halvårsvurdering med karakter eller standpunkt karakter mangler...” Når så mange mener at innsats og aktivitet bør telle med som en viktig del av vurderingen, kan det kanskje tolkes som at mange her tenker på grunnlaget for å gi vurdering overhodet i form av at elevene faktisk er til stede og deltar, og ikke hva innholdet i eller resultatet av vurderingen skal være.

6.2 Vurderingspraksis

Tabell 6.2: Er skoleeier en pådriver for å videreutvikle vurderingspraksis? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

Er skoleeier en pådriver for å videreutvikle vurderingspraksis?	Ja	Nei	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	72	21	8	100	(n=360)
1-10 skole	64	30	7	100	(n=132)
Ungdomsskole	75	21	4	100	(n=99)
Videregående skole	83	12	5	100	(n=105)
Alle skoler	72	21	7	100	(N=696)
Kommune	95	3	3	100	(n=111)
Fylke	100	0	0	100	(n=18)
Alle skoleeiere	95	3	3	100	(N=129)

72 prosent av rektorene oppfatter skoleeier som en pådriver for å videreutvikle vurderingspraksis (tabell 6.2). Rektorene ved de videregående skolene mener i størst grad dette,

⁶ Spørsmålet hadde en litt annen ordlyd høsten 2009: “Elevenes innsats og aktivitet i klasserommet bør telle med som en viktig del av den faglige vurderingen av eleven.”

mens rektorene ved 1-10 skolene i minst grad er enig. Så godt som alle skoleeiere oppfatter seg selv som pådrivere i dette arbeidet.

Tabell 6.3: I hvilken grad utfordres lærere og andre ansatte til å vurdere eget arbeid, egen utvikling og egen kompetanse? Skoleeier og skoleledelse. Prosent

I hvilken grad utfordres lærere og andre ansatte til å vurdere eget arbeid, egen utvikling og egen kompetanse?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	5	47	47	1	100	(n=359)
1-10 skole	4	52	43	1	100	(n=134)
Ungdomsskole	3	42	55	0	100	(n=99)
Videregående skole	4	47	50	0	100	(n=105)
Alle skoler	4	47	48	0	100	(N=697)
Kommune	5	49	47	0	100	(n=111)
Fylke	0	28	72	0	100	(n=18)
Alle skoleeiere	4	46	50	0	100	(N=129)

Det er en nesten forbløffende grad av enighet mellom rektorer og skoleeiere og på tvers av skoleslagene i spørsmålet om lærerne utfordres til å vurdere eget arbeid, egen utvikling og egen kompetanse (tabell 6.3). Respondentene deles nokså likt mellom de som synes at dette skjer i noen grad og de som svarer ”i stor grad”. Unntaket er fylkene, der 72 prosent svarer ”i stor grad”.

Tabell 6.4: I hvilken grad brukes skolen(e)s resultater (for eksempel data fra halvårsvurderinger, prøver og brukerundersøkelser) systematisk for å videreutvikle praksis? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

I hvilken grad brukes skolens resultater (for eksempel data fra halvårsvurderinger, prøver og brukerundersøkelser) systematisk for å videreutvikle praksis?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	3	45	52	0	100	(n=358)
1-10 skole	6	48	45	1	100	(n=135)
Ungdomsskole	1	45	54	0	100	(n=97)
Videregående skole	2	41	57	0	100	(n=103)
Alle skoler	3	45	52	0	100	(N=693)
Kommune	5	48	47	0	100	(n=112)
Fylke	0	17	83	0	100	(n=18)
Alle skoleeiere	5	44	52	0	100	(N=130)

Også for spørsmålet om bruk av skolens resultater for å videreutvikle praksis finner vi stor likhet mellom skoler og kommuner og en lik deling mellom svaralternativene ”i noen grad” og ”i stor grad” (tabell 6.4). Også her avviker fylkene med en svært klar majoritet på svaralternativet ”i stor grad”.

Tabell 6.5: I hvilken grad mener du skolens lærere er kjent med bestemmelser om vurdering i forskriften og læreplanverket? Skoleledelse. Prosent.

I hvilken grad mener du skolens lærere er kjent med bestemmelser om vurdering i forskriften og læreplanverket?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	1	25	73	0	100	(n=358)
1-10 skole	1	22	76	1	100	(n=135)
Ungdomsskole	0	11	89	0	100	(n=99)
Videregående skole	0	12	88	0	100	(n=103)
Alle skoler	1	21	78	0	100	(N=695)

Spørsmålet om lærernes kjennskap til vurderingsforskriften og læreplanverket er bare stilt til rektorene fordi skoleeier ikke kan forventes å vite særlig mye om dette (tabell 6.5). Vi ser at 78 prosent av rektorene mener at lærerne i stor grad kjenner forskriften og læreplanverket. Det er en liten tendens til at lærerne på ungdomsskolene og de videregående skolene er noe bedre kjent med dette enn lærerne på de lavere trinnene. Dette er ikke uventet og vi kunne kanskje ha forventet en enda større forskjell. Dette spørsmålet ble også stilt høsten 2009 (Vibe og Evensen 2009:61), og det synes å ha funnet sted en økning i andelen som svarer ”i stor grad”. Denne økningen er signifikant for barneskolene, fra 58 prosent til 73 prosent, og på ungdomsskolene, fra 78 til 89 prosent.

Tabell 6.6: I hvilken grad mener du lærernes vurderingspraksis samsvarer med intensjonene i forskriften? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

I hvilken grad mener du lærernes vurderingspraksis samsvarer med intensjonene i forskriften?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	1	57	42	1	100	(n=362)
1-10 skole	1	51	47	1	100	(n=135)
Ungdomsskole	0	38	62	0	100	(n=98)
Videregående skole	0	36	64	0	100	(n=105)
Alle skoler	1	50	49	1	100	(N=700)
Kommune	0	56	41	4	100	(n=111)
Fylke	0	41	59	0	100	(n=17)
Alle skoleeiere	0	54	43	3	100	(N=128)

Når det gjelder spørsmålet om lærernes vurderingspraksis er i samsvar med intensjonene i forskriften, finner vi også en nokså jevn fordeling mellom svaralternativene ”i noen grad” og ”i stor grad” (tabell 6.6). Her er det en lignende tendens som når det gjaldt kjennskap til forskriften, ved at lærerne på de høyere trinnene vurderes som å ha en praksis som samsvarer bedre med intensjonene i forskriften enn lærerne på de lavere trinnene. Også dette spørsmålet ble stilt høsten 2009, og det er igjen en tendens til utvikling i positiv retning, ved at flere svarer at lærernes praksis i stor grad samsvarer med intensjonen i forskriften. Endringene er signifikante for alle skoleslag. For barnetrinnet har andelen som svarer ”i stor grad” økt fra 36 til 42 prosent, for 1-10 skolene fra 34 til 47 prosent, for ungdomsskolene fra 50 til 62 prosent og for de videregående skolene fra 41 til 64 prosent.

Tabell 6.7: I hvilken grad diskuteres det hva lærerne legger vekt på i vurderingen i fag? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

I hvilken grad diskuteres det hva lærerne legger vekt på i vurderingen i fag?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	1	55	44	0	100	(n=357)
1-10 skole	3	42	54	1	100	(n=135)
Ungdomsskole	0	28	72	0	100	(n=99)
Videregående skole	1	26	73	0	100	(n=105)
Alle skoler	1	44	54	0	100	(N=696)
Kommune	3	41	54	3	100	(n=111)
Fylke	0	25	75	0	100	(n=16)
Alle skoleeiere	3	39	57	2	100	(N=127)

Diskusjon om hva lærerne legger vekt på i vurderingen foregår i betydelig større grad på de to høyeste nivåene, enn på de lavere, og i større grad i fylkene enn i kommunene (tabell 6.7). Dette er ikke overraskende, ettersom vurdering i form av karaktersetning ikke inngår på barnetrinnet.

Tabell 6.8: I hvilken grad diskuteres det på skolen(e) på hvilken måte lærernes vurderingspraksis kan hjelpe elevene i å lære bedre og å nå målene? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

I hvilken grad diskuteres det på skolen(e) på hvilken måte lærernes vurderingspraksis kan hjelpe elevene i å lære bedre og å nå målene?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	2	43	55	0	100	(n=359)
1-10 skole	1	46	53	1	100	(n=134)
Ungdomsskole	0	42	58	0	100	(n=99)
Videregående skole	4	36	60	0	100	(n=105)
Alle skoler	2	42	56	0	100	(N=697)
Kommune	2	41	56	2	100	(n=111)
Fylke	0	33	61	6	100	(n=18)
Alle skoleeiere	2	39	57	2	100	(N=129)

Spørsmålet i tabell 6.8 er tenkt å gjelde vurderingskulturen ved skolen, om det er forståelse for at vurdering er viktig å diskutere i fellesskap og hvordan lærernes praksis hjelper elevene i læringsarbeidet. Vi ser at dette i stor grad diskuteres på flertallet av skolene, uansett nivå. Skoleeierens syn samsvarer meget godt med rektorenes.

Tabell 6.9: I hvilken grad mener du at lærernes vurderingspraksis bidrar til at elevene lærer bedre og når målene? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

I hvilken grad mener du at lærernes vurderingspraksis bidrar til at elevene lærer bedre og når målene?						
	I liten grad	I noen grad	I stor grad	Vet ikke	Sum	Antall
Barneskole	1	37	62	0	100	(n=360)
1-10 skole	1	43	54	1	100	(n=134)
Ungdomsskole	0	42	58	0	100	(n=99)
Videregående skole	1	53	45	1	100	(n=105)
Alle skoler	1	42	57	0	100	(N=698)
Kommune	2	41	56	2	100	(n=111)
Fylke	0	33	61	6	100	(n=18)
Alle skoleeiere	2	39	57	2	100	(N=129)

Rektorer og skoleeiere har samme oppfatning av vurderingspraksisens bidrag til elevenes læringsutbytte som de hadde av om dette diskuteres på skolene (tabell 6.9). Flertallet mener at vurderingspraksisen i stor grad bidrar til at elevene lærer bedre og når læringsmålene.

6.3 Skoleeiers og skoleledelsens bidrag

Både skolene og skoleeierne er bedt om å rapportere om hvordan de bidrar til at skolen videreutvikler sin kompetanse i vurdering. Tabell 6.10 gjelder skoleeiers bidrag og både skolene og skoleeierne er bedt om å vurdere dette ved å svare på "ja/nei"-spørsmål. Det er en betydelig forskjell mellom skoler og skoleeiere i måten de besvarer spørsmålene om hvordan skoleeier bidrar til at skolene videreutvikler sin kompetanse i vurdering. For eksempel oppgir tre av fire kommuner og 16 av 18 fylker at de bidrar gjennom utviklingsarbeid om vurdering, mens bare halvparten skolene svarer at skoleeier bidrar på denne måten.

Tabell 6.10: På hvilken måte bidrar skoleeier til at skolen videreutvikler sin kompetanse i vurdering? Skoleeier og skoleledelse. Prosent.

	Grunn- skole	Videre- gående	Kommune	Fylke
Gjennom utviklingsarbeid om vurdering	49 %	48 %	75 %	89 %
Gjennom å arrangere felles lokalt arbeid med læreplaner	28 %	40 %	39 %	58 %
Gjennom å tilby foredrag om vurdering på skolen	31 %	30 %	46 %	37 %
Gjennom kursing av lærere utenfor skolen	58 %	57 %	72 %	74 %
Gjennom å legge til rette for samarbeid med andre skoler	33 %	28 %	55 %	79 %
Ikke bidratt foreløpig, men planlegger kompetanseutvikling	5 %	1 %	1 %	0 %
Skoleeier har ikke bidratt	9 %	5 %	1 %	0 %

Noe av forklaringen på dette ligger nok i at selv om de fleste skoleeiere bidrar på denne måten, så inkluderer dette ikke alle skoler. Skolene svarer nok mer ut fra hva de selv deltar i enn hva skoleeier bidrar med totalt sett. Vi ser at denne forskjellen er enda større når det gjelder å legge til rette for samarbeid med andre skoler, som over halvparten av kommunene og 14 av 18 fylker engasjerer seg i, mens bare 33 prosent av grunnskolene og 28 prosent av de videregående

skolene oppfatter at dette angår dem. Også når det gjelder å arrangere felles lokalt arbeid med læreplaner finner vi samme tendens og det samme gjelder tilbud om foredrag og kursing av lærere utenfor skolen.

Vi fant de samme forskjellene mellom skolenes og skoleeiernes svar også høsten 2009. Den viktigste endringen siden den gangen er at flere av tiltakene nevnes av langt færre av skoleeierne. Særlig gjelder dette tilbud om å arrangere felles lokalt arbeid om læreplaner, som 59 prosent av kommunene og 18 av 19 fylker nevnte da, mot 39 prosent av kommunene og 10 av 17 fylker nevner nå. Skoler og skoleeiere er heller ikke helt enige når det gjelder om skoleeier i det hele tatt har bidratt. Bare to prosent av kommunene og ingen av fylkene svarer at de ikke har bidratt, mens 14 prosent av grunnskolene og seks prosent av de videregående hevder at skoleeier ikke har bidratt i kompetanseutviklingsarbeidet.

Tabell 6.11: På hvilken måte bidrar skoleledelsen til at skolen videreutvikler sin kompetanse i vurdering? Prosent.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdoms- skole	Videregående skole
Gjennom utviklingsarbeid om vurdering	77 %	70 %	89 %	78 %
Gjennom kursing av lærere utenfor skolen	60 %	70 %	72 %	70 %
Gjennom å arrangere felles lokalt arbeid med læreplaner	50 %	51 %	60 %	64 %
Gjennom å legge til rette for samarbeid med andre skoler	40 %	37 %	52 %	41 %
Gjennom å tilby foredrag om vurdering på skolen	36 %	39 %	51 %	53 %
Ikke bidratt foreløpig, men planlegger kompetanseutvikling	3 %	4 %	0 %	0 %
Skoleledelsen har ikke bidratt	1 %	1 %	0 %	0 %

Tabell 6.11 gjelder skoleledelsens bidrag til kompetanseutviklingen i vurdering og her er det bare skolene som svarer. De aller fleste av skolene oppgir at de har bidratt i kompetanseutvikling for vurdering. Bare 4-5 prosent av barneskolene og 1-10 skolene oppgir at de ikke har gjort dette, og de aller fleste av skolene har planer for tiltak. Det vanligste er å delta gjennom utviklingsarbeid om vurdering, noe omtrent tre av fire skoler oppgir at de deltar i, med noe variasjon mellom skoleslagene. Andelene er jevnt over noe høyere enn de var da skolene ble stilt samme spørsmål høsten 2009 (Vibe og Evensen 2009:65). Omtrent to av tre skoler bidrar til kompetansehevingen gjennom at lærerne kurses utenfor skolen. Andelen er omtrent den samme som for et år siden. Felles lokalt arbeid med lærerplaner involverer halvparten av barneskolene og 1-10 skolene og litt flere av skolene på høyere trinn. Andelene er en del lavere enn for et år siden, noe som i enda større grad ble bekreftet da skoleeierne ble stilt samme spørsmål (tabell 6.10). Under halvparten av skolene nevner tilrettelegging for samarbeid med andre skoler, litt færre enn i fjor. Tilbud om foredrag på skolen gis på under halvparten av barneskolene og 1-10 skolene og halvparten av de øvrige skolene.

6.4 Oppsummering

Både skoleledere og skoleeiere er delt i synet på om innsats og aktivitet bør telle med i med vurderingsgrunnlaget når elever skal gis vurdering. Mens 72 prosent av skolelederne i barneskolene er litt enig eller svært enig i dette, gjelder det 45 prosent av fylkeskommunene. Forskriften er imidlertid helt klar på at det er de samlede kompetansemålene som skal være grunnlaget for vurdering i fag. Siden høsten 2009 har andelen som er enig i at innsats og aktivitet bør telle med økt. Det er flere tolkninger av dette. Det kan bety at denne delen av forskriften oppfattes og tolkes ulikt, men det kan også bety at mange er uenig i forskriften på dette punktet. Diskusjon om vurderingsforskriften i media har vært fokusert på elevens rett til vurdering og hvilket grunnlag lærerne har for å gi vurdering overhodet, og ikke hva innholdet i eller resultatet av vurderingen skal være. Dette kan forklare at så mange er enig i utsagnet om at innsats og aktivitet bør telle med.

72 prosent av skolelederne og 95 prosent av skoleeierne mener at skoleeier er en pådriver for å videreutvikle vurderingspraksis. Halvparten av skolelederne og skoleeierne mener at lærerne i stor grad utfordres til å vurdere eget arbeid, egen utvikling og egen kompetanse, mens nesten halvparten mener at dette i noen grad er tilfelle. Helt tilsvarende svarer halvparten av skolelederne og skoleeierne at skolens resultater i stor grad brukes systematisk for å videreutvikle praksis, mens snaut halvparten mener at dette i noen grad er tilfelle.

78 prosent av skolelederne mener at skolens lærere i stor grad er kjent med bestemmelser om vurdering i forskriften og læreplanverket. Når det gjelder i hvilken grad lærernes vurderingspraksis samsvarer med intensjonene i forskriften, er det langt større usikkerhet. Skolelederne deler seg her i to like store grupper, der halvparten mener dette i noen grad er tilfelle og halvparten at det i stor grad er tilfelle.

Drøyt halvparten av skolelederne mener at det i stor grad diskuteres blant lærerne hva som legges vekt på i vurderingen. Her er det stor variasjon mellom skoleslagene, slik at 44 prosent av skolelederne i barneskolene mener dette i stor grad er tilfelle, mot over 70 prosent av skolelederne på ungdomsskolene og de videregående skolene. Drøyt halvparten av skolelederne og skoleeierne mener at det i stor grad diskuteres på skolene på hvilken måte lærernes vurderingspraksis kan hjelpe elevene i å lære bedre og nå målene. Her er det ingen forskjell mellom skoleslagene. Drøyt halvparten av skolelederne og skoleeierne mener at lærernes vurderingspraksis i stor grad bidrar til at elevene lærer bedre og når målene. Her er enigheten størst på barneskolene og minst ved de videregående skolene.

Det er særlig gjennom utviklingsarbeid om vurdering at skoleeier bidrar til at skolen videreutvikler sin kompetanse i vurdering. Felles lokalt arbeid med læreplaner nevnes også av mange, men likevel av langt færre enn det som var tilfelle i en tilsvarende undersøkelse høsten 2009. Også når det gjelder skoleledelsens bidrag til at skolens videreutvikler sin vurderingskompetanse framheves utviklingsarbeid om vurdering, men også kursing av lærere utenfor skolen har stor betydning, sammen med felles lokalt læreplanarbeid.

7 Fravær blant lærere og vikarbruk i grunnskolen

God undervisning gitt av dyktige lærere er avgjørende for elevenes læring. Ufaglærte vikarer og timer som avlyses på grunn av lærerfravær utgjør en sløsing med ressurser og en trussel mot elevenes skolefaglige utvikling. Myndighetene har i dag liten kunnskap om omfanget av lovfestet undervisning som ikke gjennomføres på grunn av lærerfravær og mangel på kompetente vikarer.

7.1 Mangelfulle opplysninger

Det viser seg at det generelt er vanskelig å skaffe fram god informasjon fra skoler og skoleeiere når de blir bedt om å kvantifisere forskjellige fenomener. Fravær blant lærere er i så måte ikke noe unntak. Bare 460 av de 608 grunnskolene som deltok i spørringene høsten 2010 svarte på spørsmålene om fravær på en tilstrekkelig presis måte for vårt formål, det tilsvarer 75,7 prosent. Det er det innledende spørsmålet om antall undervisningstimer pr uke som ser ut til å ha skapt størst vanskeligheter, og dette ser ut til å ha vært en barriere for videre utfylling av skjemaet. Spørsmålet lyder: ”Hvor mange undervisningstimer i alt (klokketimer) har din skole per uke? Summer antall undervisningstimer à 60 minutter for skolens lærere.” En del skoler har helt åpenbart rapportert antall undervisningstimer pr år, mens andre ser ut til å ha tatt utgangspunkt i antall timer pr lærer pr dag og andre igjen timer pr måned.

Vi har koblet informasjon fra GSI for skoleåret 2009 – 2010 på våre data for å sammenlikne det som skolene oppgir i spørringen med tallene som ble lagt inn i GSI et år tidligere. Av de 460 skolene oppgir 48 et timetall som er minst 50 prosent høyere enn det som ble lagt inn i GSI, mens 43 skoler oppgir et timetall som er maksimum 65 prosent av det som ble lagt inn i GSI. 181 skoler, eller 39 prosent av skolene oppga et timetall som tilsvarer det som ble lagt inn i GSI, pluss/minus 10 prosent. Vi må ta høyde for at timetallet kan være endret siden forrige skoleår, men vi velger likevel å basere oss på GSI tall i stedet for skolenes egne opplysninger der skolenes tall er minst 50 prosent høyere enn GSI-tallene eller der de er 65 prosent eller mindre enn GSI-tallene. Vi har imidlertid valgt å beholde de tallene som er oppgitt i høst for noen få små skoler der timetallet er enten inntil fordoblet eller ned til halvert. Vi har også brukt GSI-tall for antall lærere ved skolene som en sjekk på de øvrige opplysningene og som en basis for videre beregninger.

Skolene har gitt fire opplysninger om lærernes fravær fra undervisningen. Først oppgis et samlet antall fraværstimer målt i klokketimer i løpet av siste to uker. Disse timene skal så fordeles på tre kategorier: Antall timer dekket inn av vikar med godkjent lærerutdanning, antall timer dekket inn av vikar uten godkjent lærerutdanning og antall timer uten vikar (herunder tilsyn, sammenslåtte klasser/grupper og hjemsendelse etc.). Summen stemmer med de tre opplysningene om hvordan fraværstimene dekkes inn i de fleste tilfelle. Der regnestykket ikke går opp, beregnes summen på nytt på basis av de tre øvrige opplysningene. Der det ikke finnes en sum, er denne beregnet ut fra de øvrige opplysningene. Der summen finnes, men inndekkingen ikke er oppgitt, er timene fordelt på de tre kategoriene, slik at den tilsvarer det som er gjennomsnittet for alle skoler med fullstendige opplysninger: Halvparten til timer med

vikar med godkjent utdanning, tredjeparten til timer med vikar uten godkjent utdanning og resten til timer uten vikar.

7.2 Hovedtall for fravær

Etter den bearbeidingen av data, som vi har beskrevet i avsnittet over, kom vi fram til noen hovedtall for timetall og fraværstall. I tillegg har vi lagt inn tall for antall lærere. Vi oppgir både gjennomsnittsverdien, standardfeilen for gjennomsnittet, minimumsverdi, maksimumsverdi, standardavviket og summen av verdiene. Vi har veid materialet, slik at summen av verdiene skal tilsvare det vi kan forventes å finne for alle norske grunnskoler sett under ett. Dermed kan vi lese direkte ut av tabellen hovedtall på landsbasis i sumkolonnen til høyre.

Tabell 7.1 Hovedtall for lærerressurser, timetall og fravær. Statistikk for 460 grunnskoler. Sumtall er veiet med forholdet 2970/460. Tall for en skoleuke.

	Gjennom- snitt	Standard- feil	Standard- avvik	Minimum	Maksimum	Sum (veiet)
Lærere	21,36	0,60	12,80	3	64	63429
Undervisningstimer	312,33	9,14	196,12	24	1375,0	927624
Timer pr lærer	14,80	0,15	3,30	6	26,2	
Fraværstimer	22,36	1,10	23,61	0	172,5	66399
Vikar godkjent timer	11,31	0,65	13,95	0	135,0	33577
Vikar Ikke godkjent timer	7,57	0,58	12,53	0	129,5	22485
Uten vikar timer	3,48	0,39	8,30	0	95,5	10337
Fravær Prosent	7,14	0,30	6,50	0	59,6	
Fravær pr lærer timer	1,05	0,05	1,02	0	10,4	

Vi har beregnet antallet lærere til å være 63.429, eller 21,36 lærere pr skole. De minste skolene har tre lærere, den største har 64. Standardavviket er 12,8, og det forteller oss at to tredjedeler av skolene har mellom 9 og 34 lærere, mens en sjettedel har mindre enn dette og en sjettedel har mer.

Lærerne leverer i løpet av en uke 972.624 undervisningstimer, i gjennomsnitt 312,33 klokketimer pr skole og 14,8 klokketimer pr lærer. Dette tilsvarer omtrent 20 undervisningsøkter à 45 minutter pr lærer. Vi ser at antall undervisningstimer pr lærer varierer mellom 6 og 26,2 timer. Standardavviket på 3,3 timer forteller oss at to tredjedeler av lærerne har mellom 11,5 og 18,1 timer, en sjettedel har mindre enn dette og en sjettedel har mer. I våre tall vil både heltidsansatte, deltidsansatte og timelærere inngå. TALIS-undersøkelsen (Vibe, Aamodt og Carlsten 2009:120) viste at norske heltidsansatte lærere på ungdomstrinnet underviste i gjennomsnitt 17,1 klokketimer pr uke, og de tallene vi finner her synes å samsvare godt med dette, når vi tar hensyn til at våre tall inkluderer timelærere og deltidsansatte.

Vi har sjekket bakgrunnstallene vi får med vårt utvalg på 460 grunnskoler mot totaltallene basert på GSI for skoleåret 2009 – 2010, med opplysninger for 2998 grunnskoler. Avvikene er marginale. GSI gir som sum 64.735 lærere mot vårt beregnede tall på 63.429, en forskjell på to prosent. Antall undervisningstimer med lærer pr uke er i følge GSI 926.050, mens vi får 927.624, en forskjell på to promille. Våre tall gir 21,36 lærere pr skole, mens GSItallet er 21,59. I følge våre tall har hver lærer i gjennomsnitt 14,8 undervisningstimer pr uke,

mot 14,48 timer i følge GSI. Vi kan dermed konkludere med at vårt utvalg på 460 grunnskoler er representativt for populasjonen av ordinære grunnskoler. I våre beregninger har vi basert oss på at det finnes 2970 ordinære grunnskoler høsten 2010, og ikke 2998. Dette er gjort ut fra erfaringen fra utvalgsarbeidet i forbindelse med spørringene for Utdanningsdirektoratet, som viser at det er lagt ned en del grunnskoler siden forrige skoleår.

I løpet av en uke høsten 2010 hadde en gjennomsnittsskole 22,36 fraværstimer knyttet til undervisning. Dette summerer seg til 66.399 fraværstimer på landsbasis. I et undervisningsår på 38 uker tilsvarende dette 2.523.162 timer fravær fra undervisning. Hvis vi tar utgangspunkt i TALIS-undersøkelsen, som ga som resultat at en heltidsansatt lærer i gjennomsnitt underviser 17,1 klokketimer pr uke, eller 650 timer pr år, tilsvarende fraværet fra undervisning 3882 lærerårsverk.

Fraværstimerne dekkes inn slik at det for omtrent halvparten, 11,31 timer pr skole eller 51 prosent, settes inn vikar med godkjent lærerutdanning. 34 prosent, eller 7,57 timer pr uke pr skole, dekkes inn med vikar uten godkjent lærerutdanning. For 3,48 timer, eller 16 prosent, settes det ikke inn vikar. Sumtallene i den høyre kolonnen forteller oss at 33.577 timer dekkes inn med vikar med godkjent utdanning, 22.485 timer dekkes inn med vikar uten godkjent utdanning og 10.337 undervisningstimer dekkes ikke inn i det hele tatt. Om vi ser dette i forhold til hvor mange undervisningstimer som skal gjennomføres hver uke, betyr det at 3,6 prosent av alle undervisningstimer gjennomføres med vikar med godkjent utdanning, 2,4 prosent med vikar uten godkjent utdanning og 1,1 prosent faller bort som egne undervisningstimer. Noen av timene i den siste kategorien gjennomføres likevel, men ved at klasser eller grupper slås sammen. Omfanget av avlyst undervisning tilsvarende dermed tre undervisningstimer pr uke på en gjennomsnittsskole.

De to nederste radene i tabell 7.1 er beregnede størrelser. "Fravær prosent" er antall undervisningstimer med fravær i forhold til antall undervisningstimer i alt. Gjennomsnittstallet er 7,14 prosent. Hvis vi kan regne med at læreres fravær fra undervisning er representativt for læreres fravær generelt, betyr det at fraværprosenten er 7,14 prosent for gjennomsnittslæreren, noe som kanskje kan virke lite. Det er viktig å understreke at dette gjelder alt fravær fra skolen, ikke bare sykefravær, men også fravær knyttet til etter- og videreutdanning, fagforeningsverv, avtalt ferie utenom skoleferiene osv. "Fravær pr lærer timer" er hvor mange undervisningstimer pr uke en gjennomsnittslærer er fraværende. Tallet er 1,05 timer pr uke i gjennomsnitt. Disse to beregnede størrelsene er de som egner seg best for sammenlikning på tvers av grupper. Vi vil bruke fravær prosent, fordi den tar hensyn til både antall lærere og antall undervisningstimer ved skolen.

7.3 Fravær på tvers av grupper

Vi skal nå se på variasjoner i fravær mellom grupper av skoler. Tabell 7.2 viser en tendens til at fraværet er minst på små og størst på store skoler. Denne forskjellen er imidlertid langt fra å være statistisk signifikant. Det er heller ikke signifikante forskjeller mellom noen av de ni undergruppene i tabellen. Fraværet er dermed svært stabilt på tvers av skoleslag og skolestørrelse.

Tabell 7.2 Undervisningstimer med fravær i prosent av alle undervisningstimer etter skoletype og skolestørrelse. Prosent

	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
De minste	6,24	6,45	7,55	6,31
De mellomstore	7,42	7,31	7,04	7,33
De største	7,79	7,71	7,29	7,63
Alle	7,13	7,09	7,21	7,14

Tabell 7.3 viser fraværprosentene etter skoletype og landsdel. Heller ikke her finner vi signifikante forskjeller mellom gruppene. Det er relativt få 1-10 skoler i Oslo og Akershus og usikkerheten rundt gjennomsnittstallet for denne gruppa av skoler blir dermed ekstra stor.

Tabell 7.3 Undervisningstimer med fravær i prosent av alle undervisningstimer etter skoletype og landsdel. Prosent

	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
Oslo og Akershus	8,09	11,32	6,68	7,83
Østlandet	6,42	7,08	8,40	6,84
Sør- og Vestlandet	7,37	5,88	7,41	7,05
Midt- og Nord-Norge	7,24	7,68	5,33	7,22
Alle	7,13	7,09	7,21	7,14

Konklusjonen på denne gjennomgangen blir dermed at det er ubetydelige forskjeller i undervisningsfravær etter skoleslag, skolestørrelse og landsdel.

7.4 Inndekking for fravær etter grupper

Vi vil nå se nærmere på hvordan de skolene som rapporterer om undervisningsfravær dekker inn for dette. I alt 423 skoler, eller 92 prosent av skolene, har hatt fravær. Tabell 7.4 viser hvordan det dekkes inn for dette fraværet etter skoleslag.

Tabell 7.4 Prosentvis fordeling av hvordan undervisningsfravær inndeckes etter skoleslag.

	Vikar Godkjent Prosent	Vikar Uten Godkjent Prosent	Uten Vikar Prosent	Sum
Barneskole	50	35	16	100
1-10 skole	57	29	14	100
Ungdomsskole	70	22	7	100
Alle	55	31	14	100

Det er en tydelig tendens til at bruk av vikar med godkjent lærerutdanning er mest utbredt på ungdomsskolene og minst på barneskolene. På ungdomsskolene er dessuten andelen av fraværstimene som går uten vikar lavest.

Tabell 7.5 Prosentvis fordeling av hvordan undervisningsfravær inndeckes etter skolestørrelse.

	Vikar Godkjent Prosent	Vikar Uten Godkjent Prosent	Uten Vikar Prosent	Sum
De minste	51	34	16	100
De mellomstore	57	27	16	100
De største	55	34	11	100
Alle	55	31	14	100

Tabell 7.5 viser at det bare er små forskjeller i hvordan fraværstimer inndeckes etter skolestørrelse.

Tabell 7.6 Prosentvis fordeling av hvordan undervisningsfravær inndeckes etter landsdel.

	Vikar Godkjent Prosent	Vikar Uten Godkjent Prosent	Uten Vikar Prosent	Sum
Oslo og Akershus	39	49	12	100
Østlandet	57	28	14	100
Sør- og Vestlandet	59	29	12	100
Midt- og Nord-Norge	55	28	17	100
Alle	55	31	14	100

Oslo og Akershus avviker fra de øvrige landsdelene ved i større grad å bruke vikar uten godkjent lærerutdanning og i tilsvarende liten grad vikarer med godkjent utdanning (tabell 7.6). Denne forskjellen er statistisk signifikant.

Tabell 7.7 Prosentvis fordeling av hvordan undervisningsfravær inndeckes etter antall offentlige grunnskoler i kommunen.

	Vikar Godkjent Prosent	Vikar Uten Godkjent Prosent	Uten Vikar Prosent	Sum
1-4	54	23	23	100
5-9	56	31	13	100
10-19	49	36	16	100
20 og flere	60	33	6	100
Alle	55	31	14	100

Det er langt vanligere at skoler i kommuner med få offentlige grunnskoler ikke dekker inn fraværstimer enn skoler der det er særlig mange grunnskoler (tabell 7.6). Forskjellen er statistisk signifikant.

7.5 Oppsummering

Det er krevende å innhente kvantitativ informasjon på skolenivå, og det gjelder også vårt forsøk på å få skolene til å oppgi opplysninger om omfanget lærerfravær i løpet av en toukersperiode. Bare tre fjerdedeler av grunnskolene som ble stilt disse spørsmålene har besvart dem. På den annen side ser det ut til at de 460 skolene vi har informasjon fra ser ut til å være et godt, landsrepresentativt utvalg av grunnskoler. Vi har imidlertid måttet kvalitetssikre en god del av

informasjonen i forhold til det som er oppgitt av skolen i GSI når det gjelder antall lærertimer til undervisning i løpet av en uke.

Vi har veid tallene for fravær slik at de skal gjelde for hele populasjonen av snaut 3000 grunnskoler. Resultatet av dette er at vi finner en fraværsprosent pr lærer på 7,14, eller i gjennomsnitt litt over én undervisningstime pr uke pr lærer. Dette kan synes noe lavt, ettersom det både skal dekke sykefravær og alle andre former for fravær fra undervisning. En gjennomsnittsskole har dermed 22,36 fraværstimer pr uke knyttet til undervisning. I et undervisningsår på 38 uker summerer dette seg til 3882 lærerårsverk.

Fraværstimerne dekkes inn slik at det for omtrent halvparten settes inn vikar med godkjent utdanning. En av tre timer gjennomføres med vikar uten godkjent utdanning, mens en av seks timer ikke dekkes inn med vikar i det hele tatt. 3,6 prosent av alle undervisningstimer gjennomføres dermed med vikar som har godkjent utdanning og 2,4 prosent med vikar uten slik utdanning. 1,1 prosent av alle undervisningstimer faller bort, men i noen av disse timene vil elevene likevel få undervisning, ved at klasser eller grupper slås sammen.

Det er ubetydelige forskjeller i omfang av fravær etter skoleslag, skolestørrelse og landsdel. Fraværet dekkes imidlertid ikke inn på samme måte overalt. På barneskolene dekkes halvparten av fraværstimerne inn med godkjent vikar, mot 70 prosent på ungdomsskolene. I Oslo og Akershus dekkes halvparten av fraværstimerne inn med vikar uten godkjent utdanning, mot snaut 30 prosent i resten av landet. Det er langt vanligere at skoler i kommuner med få offentlige grunnskoler ikke dekker inn fraværstimer enn skoler der det er særlig mange grunnskoler.

8 Fravær blant elevene i grunnskolen

Høyt fravær er forbundet med svak skolefaglig progresjon, og kan også være et tegn på mistrivsel og psykiske problemer hos elevene. Høyt fravær i ungdomsskolen kan føre til frafall i videregående opplæring. En studie av et årskull av elevers kompetanseoppnåelse i videregående opplæring viser at fraværet i ungdomsskolen har en negativ effekt på kompetanseoppnåelsen (Markussen m.fl. 2008:195). Det er derfor viktig å holde fraværet så lavt som mulig, og fange opp elever med høyt fravær med målrettet innsats. I forbindelse med utarbeidningen av stortingsmeldingen om ungdomstrinnet vil det være ønskelig å få vite mer om fravær. Det har i det siste vært mye diskusjon rundt elevfravær i media, blant annet om foreldre som tar barna ut av skolen på grunn av ferie, utenlandsopphold osv. I dag har myndighetene ingen oversikt over fraværet i grunnskolen. Det er derfor vanskelig å si om det er behov for å rette særskilt oppmerksomhet mot dette problemet, og om det bør settes inn tiltak. I dette kapitlet vil vi dokumentere omfanget av noen ulike former for fravær i grunnskolen. Dette gjelder fullstendig fravær som har pågått i minst en måned, såkalt "strøfravær", som er tilbakevendende ugyldig fravær over lengre tid, og permisjoner av kortere og lengre varighet. Vanlig sykefravær vil ikke dekkes av denne undersøkelsen.

8.1 Datamaterialet

Av de 608 grunnskolene som har deltatt i undersøkelsen høsten 2010 har 567, eller 93 prosent, besvart spørsmålene om fravær. Vi har i kapittel 2 og kapittel 7 dokumentert at vi har et materiale med god representativitet i forhold til populasjonen av grunnskoler, og dette materialet kan brukes som grunnlag for å estimere det samlede omfanget av for eksempel fravær blant elevene. Når det gjelder omfanget av fravær målt i antall elever som er fraværende, vil beregningene være følsomme for skolestørrelse. I kapittel 2 slo vi fast at de minste skolene er litt underrepresentert, mens det motsatte er tilfelle for de største skolene. Det gjør at vi kan komme til å overvurdere omfanget av fravær i absolutte tall, gitt at fraværet er omtrent det samme på små som på store skoler. Tester vi har gjort viser likevel at denne feilmarginen neppe overstiger 5-6 prosent. For å redusere denne effekten, veier vi materialet i forhold til størrelsen på populasjonen av grunnskoleelever. Denne fastsetter vi til å være 614.000, ut fra GSI-tall for skoleåret 2009 – 2010.

8.2 Fullstendig fravær

Skolene er innledningsvis bedt om å svare på følgende spørsmål: "Finnes det ved din skole for tiden tilfeller av ugyldig fullstendig fravær blant elevene som har pågått minst en måned?" I alt 5 prosent av skolene svarer at de har slike tilfeller av fravær. Vi ser at det er betydelige forskjeller både etter skoleslag og skolestørrelse. Ingen av de minste, men 17 prosent av de største ungdomsskolene svarer "ja" på spørsmålet. Ellers varierer andelen mellom 2 og 6 prosent. Vi finner ingen sammenheng mellom omfang av fravær og landsdel. Det vi derimot

finner er at fraværet er høyere på ungdomsskoler i store kommuner enn i små, men dette henger igjen sammen med at det er i de store kommunene vi finner de største ungdomsskolene.

Tabell 8.1 "Finnes det ved din skole for tiden tilfeller av ugyldig fullstendig fravær blant elevene som har pågått minst en måned?" Andel som svarer "ja". Etter skoleslag og elevtall.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
De minste	2 %	2 %	0 %	2 %
De mellomstore	3 %	5 %	6 %	4 %
De største	6 %	3 %	17 %	8 %
Alle	3 %	3 %	14 %	5 %

De skolene som oppgir at de har tilfeller av ugyldig fullstendig fravær blant elevene som har pågått minst en måned blir bedt om å spesifisere dette nærmere. Det skilles da mellom barnetrinn og ungdomstrinn og mellom gutter og jenter. I tillegg brukes fire kategorier etter hvor lenge fraværet har vart: En til to måneder, to til seks, seks til 12 og minst 12 måneder. Tabell 8.2 viser hvor mange elever som har slikt fravær, omregnet til hele populasjonen av elever, når vi veier materialet slik vi beskrev i slutten av avsnitt 8.1.

Tabell 8.2 Beregnet omfang av ugyldig fullstendig fravær blant elevene som har pågått minst en måned. Med basis i en elevpopulasjon på 614.000 grunnskoleelever. Etter kjønn, trinn og fraværets varighet.

	1. - 7. trinn		8. - 10. trinn		Sum
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	
1 - < 2 mnd	44	25	10	20	99
2 - < 6 mnd	5	0	30	25	59
6 - < 12 mnd	5	0	5	0	10
Et år og mer	0	0	30	30	59
Sum	54	25	74	74	227

Vi finner i alt 227 elever som passer inn i den definisjonen av fravær som er gitt. Dette tilsvarer under 0,4 promille av alle grunnskoleelever, eller en av 2705 elever. Fordi dette er en utvalgsundersøkelse, er det en betydelig statistisk usikkerhet rundt dette tallet. Når vi regner med feilmarginer som skal angi 95 prosent sikkerhet, finner vi at tallet kan være så lavt som 112 og så høyt som 342, eller mellom 0,2 og 0,6 promille av alle grunnskoleelever.

To tredjedeler av elevene med slikt fravær er på ungdomstrinnet, og på dette trinnet er det like mange gutter som jenter. Det er ingen forskjell i fraværslengde mellom guttene og jentene. To tredjedeler av elevene på barnetrinnet er gutter. Her gjelder det i de fleste tilfellene fravær som så langt har vart under to måneder. Vi finner slike elever på i alt 23 av de 567 skolene i materialet. Dette skulle tilsvare fire prosent av alle grunnskoler, eller 120 skoler på landsbasis. De 23 skolene vi har opplysninger fra finnes i 14 av landets 19 fylker.

8.3 Strøfravær

Skolene har også registrert tilbakevendende ugyldig fravær av kortere varighet. Spørsmålet lød slik: "Finnes det ved din skole for tiden en eller flere elever med tilbakevendende ugyldig strøfravær (fravær fra noen timer/fag/dager) som har pågått over minst to måneder?" Tabell 8.3 viser hvor mange skoler som rapporterer om slikt fravær.

Tabell 8.3 "Finnes det ved din skole for tiden en eller flere elever med tilbakevendende ugyldig strøfravær (fravær fra noen timer/fag/dager) som har pågått over minst to måneder?" Andel som svarer "ja". Etter skoleslag og elevtall.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
De minste	8 %	14 %	50 %	10 %
De mellomstore	11 %	21 %	42 %	19 %
De største	13 %	45 %	67 %	33 %
Alle	11 %	26 %	58 %	22 %

Ikke uventet er dette et langt mer utbredt fenomen enn fullstendig fravær, som vi behandlet i avsnittet ovenfor. 22 prosent av skolene har registrert slikt fravær. Variasjonen etter skoleslag og størrelse er imidlertid betydelig. Mens to av tre av de største ungdomsskolene har slikt fravær, gjelder det bare åtte prosent av de minste barneskolene. Vi finner ingen sammenheng mellom landsdel og fravær av denne typen. Derimot er det en tendens til at skoler i kommuner med mange grunnskoler har mer av slikt fravær enn grunnskoler i kommuner med få skoler, men dette reflekterer bare det faktum at store kommuner også har store skoler.

Tabell 8.4 Beregnet omfang av tilbakevendende ugyldig strøfravær (fravær fra noen timer/fag/dager) som har pågått over minst to måneder. Med basis i en elevpopulasjon på 614.000 grunnskoleelever. Etter kjønn, trinn og fraværets varighet.

	1. - 7. trinn		8. - 10. trinn		Sum
	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	
2 - < 6 mnd	193	49	321	331	894
6 - < 12 mnd	35	15	163	232	445
Et år og mer	59	25	168	99	351
Sum	286	89	652	662	1689

Vi finner i alt 1689 elever som passer inn i den definisjonen av fravær som er gitt. Dette tilsvarer 0,28 prosent av alle grunnskoleelever, eller en av 363 elever. Fordi dette er en utvalgsundersøkelse, må vi igjen minne om den statistiske usikkerheten rundt tallet. Når vi regner med feilmarginer som skal angi 95 prosent sikkerhet, finner vi at tallet kan være så lavt som 1268 og så høyt som 2111, eller mellom 0,21 og 0,34 prosent av alle grunnskoleelever. Når vi ser tabell 8.3 og 8.4 under ett, kan vi konkludere med at strøfravær angår et betydelig antall skoler, særlig ungdomsskoler. Samtidig gjelder det et relativt lite antall elever. Strøfravær er omtrent sju ganger så vanlig som fullstendig fravær.

Vi gjenfinner den samme fordelingen på kjønn og trinn som for fullstendig fravær. Slikt fravær er langt mer vanlig på ungdomstrinnet som på barnetrinnet, og på barnetrinnet er det langt mer vanlig blant gutter enn blant jenter.

Strøfravær er rapportert ved 109 av de 567 skolene i undersøkelsen. Det skulle tilsvare omtrent 570 skoler på landsbasis. De fleste av disse skolene har en eller to elever med slikt fravær, mens fem skoler har mellom 12 og 18. Selv om det er variasjoner mellom fylkene når det gjelder strøfravær, er det likevel et rimelig samsvar mellom antall elever i fylket og omfanget av strøfravær.

8.4 Kortere permisjoner

Opplæringslova sier dette om permisjon:

§ 2-11. Permisjon frå den pliktige opplæringa Når det er forsvarleg, kan kommunen etter søknad gi den enkelte eleven permisjon i inntil to veker.

Elevar som høyrer til eit trussamfunn utanfor Den norske kyrkja, har etter søknad rett til å vere borte frå skolen dei dagane trussamfunnet deira har helgedag. Det er eit vilkår for retten at foreldra sørgjer for nødvendig undervisning i permisjonstida, slik at eleven kan følgje med i den allmenne undervisninga etter at permisjonstida er ute.

I dette avsnittet skal vi se nærmere på omfanget av fravær som følge av kortere permisjoner, dvs de som har en varighet på 3-10 skoledager. Spørsmålet om dette lød slik: ”Forekom det i løpet av skoleåret 2009-2010 at foreldre søkte om fri fra skolen for sitt/sine barn for en sammenhengende periode på 3- 10 skoledager, til for eksempel en feriereise eller et utenlandsbesøk?”

Tabell 8.5 Søknader om fri fra skolen i 3-20 skoledager. Etter skolestørrelse. Prosent.

	De minste	De mellomstore	De største	Alle
Forekom det i løpet av skoleåret 2009-2010 at foreldre søkte om fri fra skolen for sitt/sine barn for en sammenhengende periode på 3- 10 skoledager, til for eksempel en feriereise eller et utenlandsbesøk?				
Ja, men kjenner ikke omfanget	1	8	11	7
Ja	91	92	88	90
Nei	7	0	0	2
Vet ikke	1	1	0	1
Sum	100	100	100	100
Antall	(n=160)	(n=183)	(n=224)	(N=567)

De aller fleste grunnskoler har mottatt søknader om permisjon fra skolen i inntil 10 skoledager. Det er bare blant de minste skolene at noen svarer ”nei” på spørsmålet. Dette er naturlig, ettersom antallet elever jo vil øke sannsynligheten for at en eller flere søker permisjon. Blant de største og mellomstore skolene er det en del som kjenner til at det har vært søkt, men de vet ikke hvor mange elever dette gjelder. Det vil utgjøre en usikkerhetsfaktor i beregningen av omfanget av dette fenomenet.

Skolene som har mottatt søknader om permisjon er bedt om å spesifisere hvor mange elever dette gjelder. Vi har blåst opp tallene til nasjonalt nivå for å få et begrep om det totale omfanget av slike permisjoner. Vi må her ta forbehold for at vi mangler slik detaljinformasjon

fra 7 prosent av skolene, og blant disse er det mange store skoler. Derfor ligger vårt estimat sannsynligvis litt lavt.

Tabell 8.6 Beregnet omfang av søknader om permisjon for 3 – 10 skoledager. Med basis i en elevpopulasjon på 614.000 grunnskoleelever.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
For omtrent hvor mange elever har foreldre bedt om fri for en sammenhengende periode på 3- 10 skoledager i løpet av skoleåret 2009-2010?	48839	11607	16398	76844
Omtrent hvor mange av disse har fått ønsket innvilget?	48345	11489	16122	75955
Ikke innvilget	494	119	277	889

Vi ser at til sammen 76.844 elever har søkt om permisjon for 3 – 10 skoledager. Dette tilsvarer hver åttende grunnskoleelev, selv om en og samme elev selvsagt kan ha søkt flere enn en gang. Bare en drøy prosent av de som søker får avslag. Som nevnt kan vårt anslag være noe lavt. Vi finner en variasjon mellom fylkene i andel av elevene som søker om slik permisjon, men forskjellene er ikke signifikante.

8.5 Lengre permisjoner

Skolene svarte også på spørsmål om søknad om lengre permisjoner, det vil si de som har en varighet på mer enn 10 skoledager. Spørsmålet lød: ”Forekom det i løpet av skoleåret 2009-2010 at foreldre søkte om fri fra skolen for sitt/sine barn for en sammenhengende periode på mer enn 10 skoledager, til for eksempel en feriereise eller et utenlandsbesøk?” Tabell 8.7 viser at dette er mindre vanlig enn søknad om kortere permisjoner, men flertallet av skolene kjenner likevel til slike søknader.

Tabell 8.7 Søknader om fri fra skolen i mer enn 10 skoledager. Etter skolestørrelse. Prosent.

	De			Alle
	De minste	mellomstore	De største	
Forekom det i løpet av skoleåret 2009-2010 at foreldre søkte om fri fra skolen for sitt/sine barn for en sammenhengende periode på mer enn 10 skoledager, til for eksempel en feriereise eller et utenlandsbesøk?				
Ja, men kjenner ikke omfanget	0	4	8	5
Ja	33	56	74	57
Nei	65	38	16	37
Vet ikke	2	2	2	2
Sum	100	100	100	100
Antall	(n=160)	(n=183)	(n=224)	(N=567)

57 prosent av skolene kjenner til slike søknader og kan også gjøre rede for hvor mange elever det gjelder. 39 prosent kjenner ikke til slike søknader (nei og vet ikke). Det er en tydelig forskjell i svarene etter skolestørrelse, noe som er naturlig ettersom sannsynligheten for slike søknader vil øke med elevtallet.

Tabell 8.8 Beregnet omfang av søknader om permisjon for mer enn 10 skoledager. Med basis i en elevpopulasjon på 614.000 grunnskoleelever.

	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
For omtrent hvor mange elever har foreldre bedt om fri for en sammenhengende periode på mer enn 10 skoledager i løpet av skoleåret 2009-2010?	4959	1082	2386	8426
Omtrent hvor mange av disse har fått ønsket innvilget?	3536	583	2025	6144
Ikke innvilget prosent	29 %	46 %	15 %	27 %

Omfanget av søknader om permisjon for lengre perioder enn 10 skoledager er betydelig mindre enn for søknader om kortere permisjoner. I alt har vi beregnet omfanget til å være 8426 elever, eller 1,4 prosent av alle grunnskoleelever. Omtrent en av fire søknader blir møtt med avslag. Det avslås en større andel søknader for elever ved 1-10 skoler enn ved de andre skoleslagene, uten at vi kan gi noen forklaring på dette. Vi finner en variasjon mellom fylkene i andel av elevene som søker om slik permisjon, men forskjellene er ikke signifikante.

8.6 Oppsummering

93 prosent av grunnskolene i vårt materiale har besvart spørsmålene om elevfravær. Dette utgjør et godt, landsrepresentativt materiale som kan brukes til å lage estimater for omfanget av fravær i grunnskolen generelt.

I gjennomsnitt fem prosent av grunnskolene oppgir at de har tilfeller av ugyldig fullstendig fravær blant elevene som pågått minst en måned. Det er en sammenheng både med skolestørrelse og med skoleslag, slik at de største skolene har flest elever med slikt fravær og ungdomsskolene har mer fravær av denne typen enn barneskolene og 1-10 skolene. Blant de minste skolene er det to prosent som har slikt fravær, mens det gjelder 17 prosent av de største ungdomsskolene. Fullstendig fravær er like vanlig blant jenter som blant gutter på ungdomstrinnet, men mer vanlig blant gutter enn blant jenter på barnetrinnet.

Når vi blåser opp tallene fra de 567 grunnskolene vi har opplysninger fra, til å gjelde 2970 grunnskoler med 614.000 elever, kan vi beregne antallet elever med slikt fravær til å være 227 på landsbasis, eller 0,4 promille av alle grunnskoleelever. Fordi dette er en utvalgsundersøkelse, må vi regne med betydelige feilmarginer, slik at tallet kan ligge mellom 112 og 342 elever, altså mellom 0,2 og 0,6 promille av alle grunnskoleelever.

Strøfravær er definert som "...tilbakevendende ugyldig fravær i noen timer/fag/dager som har pågått over minst to måneder...". Dette har et betydelig større omfang enn fullstendig fravær, og 22 prosent av skolene rapporterer om slikt fravær. To av tre av de største ungdomsskolene har slikt fravær, mot åtte prosent av de minste barneskolene. Strøfravær er like vanlig blant jenter som blant gutter på ungdomstrinnet, men langt mer vanlig blant gutter enn blant jenter på barnetrinnet.

Omregnet til antall elever på landsbasis, finner vi 1689 elever med strøfravær, eller 0,28 prosent av alle grunnskoleelever. Vi må igjen regne med betydelig statistisk usikkerhet, og tallet kan ligge mellom 1268 og 2111 elever, eller mellom 0,21 og 0,34 prosent av alle elever.

Så godt som alle skoler har mottatt søknader om kortere permisjoner for elever. Dette gjelder foresatte som søker om fri i en periode på 3-10 skoledager for sine barn. Bare 2 prosent svarer benektende på spørsmålet, mens en prosent ikke vet om dette har forekommet. 7 prosent kjenner til slike søknader, men ikke omfanget. Beregnet på basis av hele populasjonen av grunnskoleelever, kan vi anslå omfanget av slike søknader til å være 76.844, eller omtrent hver åttende elev. Bare en drøy prosent av søknadene ble møtt med avslag.

62 prosent av skolene har mottatt søknader om lengre permisjoner, eller sammenhengende periode på mer enn 10 skoledager, for eksempel en feriereise eller et utenlandsbesøk. Dette gjelder 82 prosent av de største skolene, mot bare 33 prosent av de minste. Vi kan beregne omfanget av slike søknader til å være 8426 på landsbasis, eller 1,4 prosent av alle grunnskoleelever. Av disse søknadene blir en av fire ikke innvilget.

9 Støttmateriell for svømmeopplæring

Utdanningsdirektoratet ønsker å kartlegge erfaringer med bruk av ressursheftet for svømme- og livredningsopplæringen. Direktoratet ønsker informasjon om kjennskapen til veiledningene, tilfredsheten med informasjonen fra Utdanningsdirektoratet og bruken av veiledningene.

9.1 Kjennskap til støttmaterialet

Grunnskolene ble stilt følgende spørsmål: ”Er skoleleder kjent med at det i Utdanningsdirektoratets regi er utarbeidet støttmateriell for svømme- og livredningsopplæringen?”

Tabell 9.1 Andel av grunnskolene som kjenner til at det er utarbeidet støttmateriell etter skoleslag og størrelse.

Er skoleleder er kjent med at det i Utdanningsdirektoratets regi er utarbeidet støttmateriell for svømme- og livredningsopplæringen? N=584				
	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
De minste	67 %	67 %	50 %	66 %
De mellomstore	72 %	67 %	65 %	69 %
De største	57 %	67 %	46 %	56 %
Alle	65 %	67 %	52 %	63 %

63 prosent av skolelederne er kjent med at det er utarbeidet støttmateriell. Kjennskapen er mindre på ungdomsskolene enn de andre skoleslagene, og denne forskjellen er statistisk signifikant. Vi har ikke funnet noen forskjell av betydning etter landsdel og heller ikke etter kommunestørrelse.

9.2 Vurdering og bruk av støttmaterialet

De skolene som kjenner til at det er utarbeidet støttmateriell for svømme- og livredningsopplæringen er stilt tre oppfølgingsspørsmål om tilfredshet med materialet, bruk og nytte av det.

Tabell 9.2 Tilfredshet med støttmateriell etter skoleslag. Prosent

Har informasjonen fra Utdanningsdirektoratet om støttmaterialet for svømme- og livredningsopplæringen vært tilfredsstillende?				
	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
I liten grad	10	7	21	10
I noen grad	66	72	58	67
I stor grad	24	21	21	23
Sum	100	100	100	100
Antall	(n=230)	(n=87)	(n=48)	(N=365)

Tabell 9.2 viser at de skolene som kjenner til at det er utarbeidet materiell har en nokså avmålt vurdering av materialet. To av tre skoler synes det i noen grad har vært tilfredsstillende, en av fire svarer ”i stor grad”, mens en av ti finner det i liten grad tilfredsstillende. Ungdomsskolene synes å være minst tilfreds, men forskjellen mellom skoleslagene er ikke signifikant. Vi finner

heller ingen forskjeller av betydning i vurderingen av materialet etter landsdel, skolestørrelse eller kommunestørrelse.

Tabell 9.3 Bruk av støttemateriell etter skoleslag. Prosent

Brukes støttematerialet av lærerne?				
	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
I liten grad	17	21	31	20
I noen grad	67	75	56	68
I stor grad	15	5	13	12
Sum	100	100	100	100
Antall	(n=230)	(n=87)	(n=48)	(N=365)

20 prosent av de skolene som kjenner til at det er utarbeidet materiell, bruker det i liten grad, 68 prosent bruker det i noen grad, mens 12 prosent bruker det i stor grad. Ungdomsskolene bruker i minst grad materialet, og denne forskjellen er statistisk signifikant. For øvrig er det ingen forskjeller av betydning etter skolestørrelse, landsdel eller kommunestørrelse.

Tabell 9.4 Nytte av støttemateriell etter skoleslag.

Er støttematerialet et nyttig verktøy for lærere i deres faglige arbeid?				
	Barneskole	1-10 skole	Ungdomsskole	Alle
I liten grad	12	14	27	15
I noen grad	69	75	60	69
I stor grad	19	11	13	16
Sum	100	100	100	100
Antall	(n=230)	(n=87)	(n=48)	(N=365)

15 prosent av skolene som kjenner til at det er utarbeidet materiell synes at det i liten grad er nyttig, 69 prosent at det i noen grad er nyttig, mens 16 prosent finner det i stor grad nyttig. Ungdomsskolene finner materialet mindre nyttig enn de andre skolene, og denne forskjellen er statistisk signifikant. For øvrig er det ingen forskjeller av betydning etter skolestørrelse, landsdel eller kommunestørrelse.

9.3 Oppsummering

63 prosent av skolelederne er kjent med at det er utarbeidet støttemateriell for svømme og livredningsopplæringen. Kjennskapen er mindre på ungdomsskolene enn de andre skoleslagene. De skolene som kjenner til at det er utarbeidet materiell har en nokså avmålt vurdering av materialet. To av tre skoler synes det i noen grad har vært tilfredsstillende, en av fire svarer ”i stor grad”, mens en av ti finner det i liten grad tilfredsstillende. 20 prosent av de skolene som kjenner til at det er utarbeidet materiell, bruker det i liten grad, 68 prosent bruker det i noen grad, mens 12 prosent bruker det i stor grad. 15 prosent av skolene som kjenner til at det er utarbeidet materiell synes at det i liten grad er nyttig, 69 prosent at det i noen grad er nyttig, mens 16 prosent finner det i stor grad nyttig.

10 Opplæring for voksne

Opplæring for voksne og voksnes rett etter opplæringslovens kapittel 4A er et av satsingsområdene til Utdanningsdirektoratet. Flere undersøkelser viser at kunnskap om voksnes rett til opplæring er liten. Dette blir særlig avdekket i Riksrevisjonens rapport 3:14 (2007-2008). Det er derfor viktig å få mer kunnskap om hvordan regelverket virker og sørge for at det etterleves.

Skoleeierne er stilt i alt 10 spørsmål om dette temaet. De fem første er ”ja/nei”-spørsmål, som ikke ser ut til å ha voldt særlige problemer ved utfyllingen av spørreskjemaet. I de fem siste spørsmålene blir skoleeierne bedt om å oppgi antall voksne som har fått avslag på søknad om opplæring, hvor mange som har mottatt opplæring spesielt organisert for voksne, hvor mange som har fullført opplæring, hvor mange som har mottatt vitnemål og hvor mange som har fått grunnopplæring i kombinasjon med introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger. Av de 117 skoleeierne som oppgir at de gir tilbud om opplæring til voksne har mellom 24 og 42 unnlatt å besvare disse spørsmålene, varierende fra spørsmål til spørsmål. I tillegg tyder de svarene som er avgitt på at tolkningen av spørsmålene må ha variert ganske mye. Tilbakemeldinger fra en del kommuner og fylkeskommuner tyder på at det har hersket stor usikkerhet om hvordan spørsmålene skulle besvares. Dette kan nok i noen grad reflektere uklarhet rundt hvordan opplæringslovens kapittel 4A skal forstås. Det er besluttet å ikke rapportere resultatene fra disse fem spørsmålene.

10.1 Tilbud om opplæring til voksne

Som et innledende spørsmål er skoleeierne bedt om å oppgi om de i det hele tatt tilbyr opplæring spesielt organisert for voksne.

Tabell 10.1 Tilbud om opplæring etter kommunestørrelse. Prosent.

Tilbyr skoleeier opplæring spesielt organisert for voksne?					
	Under 3000	3000 - 9999	10000 og mer	Fylke	Alle
Ja	72	91	93	100	87
Nei	28	9	8		13
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=43)	(n=33)	(n=40)	(n=19)	(N=135)

87 prosent av skoleeierne svarer bekreftende på spørsmålet. Alle 19 fylker tilbyr slik opplæring (tabell 10.1). Det er en statistisk signifikant forskjell mellom små og store kommuner. Spørsmålet er stilt tidligere både våren 2009 og våren 2010 og svarfordelingen er ikke uventet omtrent den samme.

De av skoleeierne som gir tilbud spesielt organisert for voksne er spurt om de informerer om dette (tabell 10.2). 87 prosent svarer bekreftende på spørsmålet, hvorav samtlige fylker. Her er det en tendens til at store kommuner informerer mer enn små, men denne forskjellen er ikke statistisk signifikant. Svarene tilsvarende det vi fant i tilsvarende undersøkelse våren 2009 da 84 prosent av kommunene svarte bekreftende.

Tabell 10.2 Informasjon om opplæringstilbud etter kommunestørrelse. Prosent.

Informerer skoleeier om opplæringstilbudet for voksne?					
	Under 3000	3000 - 9999	10000 og mer	Fylke	Alle
Ja	81	80	92	100	87
Nei	19	20	8		13
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=31)	(n=30)	(n=37)	(n=19)	(N=117)

10.2 Avdekking av behov og rådgivningstjeneste

Alle skoleeiere er spurt om de har undersøkt behovet for opplæring for voksne. Tabell 10.3 viser at bare en av fire skoleeiere gjennomfører undersøkelser for å avdekke dette behovet. Dette gjelder åtte av 19 fylker og mellom 14 og 27 prosent av kommunene. Forskjellene er imidlertid ikke statistisk signifikante.

Tabell 10.3 Avdekking av behov for opplæring etter kommunestørrelse. Prosent.

Gjennomfører skoleeier undersøkelser for å avdekke behovet for opplæring spesielt organisert for voksne?					
	Under 3000	3000 - 9999	10000 og mer	Fylke	Alle
Ja	14	27	25	42	24
Nei	86	73	75	58	76
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=43)	(n=33)	(n=40)	(n=19)	(N=135)

Undersøkelsen våren 2009 viste at enda færre av kommunene gjennomførte slike behovsundersøkelser da, mens undersøkelsen våren 2010 ga samme resultat som det vi får nå.

Tabell 10.4 viser andelen av skoleeierne som har organisert en rådgivningstjeneste for voksne med behov for opplæring. 41 prosent av skoleeierne har organisert en rådgivningstjeneste for å kartlegge innhold i og utforming av den enkelte voksnes opplæring. Andelen samsvarer godt med det vi fant våren 2010, mens den var noe lavere våren 2009. Våren 2010 svarte alle 15 fylkeskommuner som hadde besvart spørsmålet ”ja”, mens 17 av 19 gjør dette nå. Det er viktig å være klar over at det ikke er noe krav om rådgivningstjeneste. Skoleeier har bare en generell rådgivnings- og veiledningsplikt med bakgrunn i forvaltningsloven.

Tabell 10.4 Rådgivningstjeneste for voksne etter kommunestørrelse. Prosent.

Har skoleeier organisert en rådgivningstjeneste for voksne der innhold i og utforming av den enkelte voksnes opplæring kartlegges?					
	Under 3000	3000 - 9999	10000 og mer	Fylke	Alle
Ja	19	30	53	89	41
Nei	81	67	48	5	57
Ubesvart		3		5	1
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=43)	(n=33)	(n=40)	(n=19)	(N=135)

Det er en betydelig forskjell etter kommunestørrelse når det gjelder rådgivningstjeneste for voksne. Bare 19 prosent av de minste kommunene har et slikt tilbud, mot 53 prosent av de største. Det siste spørsmålet vi skal behandle her gjelder om skoleeier treffer vedtak om rett til opplæring spesielt organisert for voksne (tabell 10.5).

Tabell 10.5 Vedtak om rett til opplæring etter kommunestørrelse. Prosent.

Treffer skoleeier vedtak om rett til opplæring spesielt organisert for voksne?					
	Under 3000	3000 - 9999	10000 og mer	Fylke	Alle
Ja	74	82	88	84	81
Nei	26	18	10	11	17
Ubesvart			3	5	1
Sum	100	100	100	100	100
Antall	(n=43)	(n=33)	(n=40)	(n=19)	(N=135)

81 prosent av skoleeierne svarer bekreftende på dette spørsmålet. Forskjellene etter kommunestørrelse kan tyde på at størrelse har en betydning, men forskjellen er ikke statistisk signifikant. Spørsmålet er ikke stilt tidligere, så vi har her ikke noe sammenlikningsgrunnlag.

10.3 Oppsummering

85 prosent av landets kommuner og alle fylkene tilbyr opplæring spesielt organisert for voksne. De minste kommunene tilbyr i noe mindre grad slik opplæring enn de største. Alle fylker og 85 prosent av de kommunene som gir tilbud om opplæring organisert for voksne informerer om dette tilbudet.

Bare en av fire kommuner og åtte av 19 fylker gjennomfører undersøkelser for å avdekke behovet for opplæring spesielt organisert for voksne. 41 prosent av skoleeierne har imidlertid organisert en rådgivningstjeneste for voksne der innhold i og utforming av den enkelte voksnes opplæring kartlegges. Dette gjelder likevel bare 19 prosent av de minste kommunene, mens halvparten av de største kommunene og 17 av 19 fylker har en slik rådgivningstjeneste.

81 prosent av skoleeierne treffer vedtak om rett til opplæring spesielt organisert for voksne.

Referanser

Lødding, B. & Vibe, N. (2010): «Hvis noen forteller om mobbing ...» Utdypende undersøkelse av funn i Elevundersøkelsen om mobbing, urettferdig behandling og diskriminering. Oslo: NIFU rapport 48/2010.

Markussen, Eifred, Mari Wigum Frøseth, Berit Lødding og Nina Sandberg (2008). *Bortvalg og kompetanse. Gjennomføring, bortvalg og kompetanseoppnåelse blant 9749 ungdommer som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002. Hovedfunn, konklusjoner og implikasjoner fem år etter.* Oslo, NIFU STEP rapport 13/2008.

Prososial.no 2010:

http://www.prososial.no/index.php?option=com_content&task=view&id=15&Itemid=33

Utdanningsdirektoratet 2010a:

http://www.udir.no/upload/Brev/laringsmiljo/invitasjonsbrev_for_antimobbeprogram_2010.pdf

Utdanningsdirektoratet 2010b:

http://www.udir.no/upload/Brev/laringsmiljo/invitasjonsbrev_for_antimobbeprogram_2010.pdf

Vibe, Nils, Per Olaf Aamodt og Tone Cecilie Carlsten (2009). *Å være ungdomsskolelærer i Norge. Resultater fra OECDs internasjonale studie av undervisning og læring (TALIS).* Oslo, NIFU STEP rapport 23/2009.

Vibe, Nils, Miriam Evensen og Elisabeth Hovdhaugen (2009). *Spørsmål til Skole-Norge. Tabellrapport fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelser blant skoler og skoleeiere våren 2009.* Oslo, NIFU STEP rapport 33/2009.

Vibe, Nils og Miriam Evensen (2009). *Spørsmål til Skole-Norge høsten 2009. Resultater og analyser fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse blant skoler og skoleeiere.* Oslo, NIFU STEP rapport 45/2009.

Vibe, Nils og Nina Sandberg (2010). *Spørsmål til Skole-Norge våren 2010. Resultater og analyser fra Utdanningsdirektoratets spørreundersøkelse blant skoler og skoleeiere.* Oslo, NIFU STEP rapport 14/2010.

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no